

"አስረኛንኩዋ?"

ሀዲስ አለማዬሁና የማኅበራዊ ሂስ ሥልታቸው

ዮናስ አድማሱ

The business of the novelist is not to chronicle great events but to make small ones interesting. (Schopenhauer, in The Viking Book of Aphorisms, p. 281)

አጭር መግቢያ

ይህንን የጀርመኑን ፈላስፋ ብሂል በነፃ ትርጉም ወደአማርኛ ብንመልሰው የሚከተለውን ይመስላል። "የአንድ ልብ ወለድ ደራሲ ተግባር ታላላቅ [የሚባሉ] ሁነቶችን መመዝገብ ሳይሆን ጥቃቅን [የሚባሉትን] አጣጥሞ ማቅረብ ነው።" ይህን የሾፐርናወርን ብሂል እንደቀዋሚ ደንብ ወይም ድንጋጌ ባንመለከተውም፣ በቁም ነገር ልናጤነው ይገባናል። ጽሑፌን በዚህ ብሂል ስጀምር የጽሑፌ መሠረት ያደረግሁት ፍቅር እስከ መቃብር በብዙ ሁኔታ ፈላስፋው የሚለውን ቁም ነገር የሚያመለክቱ ጉዳዮች ወይም ርእሰ ነገሮች፣ ከነሱም በጭብጥነት የሚወጡ ረቂቅ ሐሳቦች ይዟል ብዬ በማመን ነው።

በልማዱ፣ አንድን ልብ ወለድ ስናነብና አስተያየትም አልነው ትችት ስንሰጥበት፣ ጭብጡ፣ ገጸ ባሕርያቱ፣ መቼቱ፣ ታሪካዊ ዳራው፣ ማኅበራዊ ድባቡ፣ ከዚያም ዘለቅ ብለን ወደአመሳሰሉ (representation) ሥልት በመግባት፣ ዘይቤና ትእምርቱ (የቋንቋው አወቃቀር)፣ የሁኔታዎችና የድርጊቶች አገላለጽ፣ የዐረፍተ ነገሮች አሰካክ፣ ወዘተ. እያልን ወይ በጥልቀት እንተነትነዋለን፣ ወይም፣ እዚህ ሁሉ ጣጣ ውስጥ ሳንገባ፣ "እንደ ወረደ" ተቀብለን እንደየብጤታችን እንፋተተዋለን። የመጀመሪያው ሥልት የድርሰትንና የአከናወንን ጣጣ፣ ድርሰቱ የመሰላቸውን፣ የሚላቸውንና የቀባቸውን ሁነቶች፣ ሁኔታዎችና ሰዎች የመሰለበትን መንገድ ይጠቅሳል፤ ሁለተኛው፣ የተጻፈ ነገርን አንብቦ በደፈናው በተነገረን ነገር መርካት አለመርካትን ይመለከታል። በነዚህ ሁለት አማራጮች ላይ ተቃውሞ የለኝም። ምርጫዎቹ ግን በዘፈቀደ፣ ዕጣ ጥሎ ይህን ይገለጻሉ የሚያስብሉ ሳይሆኑ፣ በአንባቢዎች መጠነ ርእይና ዝንባሌ፣ አንዳንዴም በወቅታዊ ፍላጎት የሚወሰኑ ናቸው። አንዳንዶች በሰበካው፣ በፊት ለፊት የሚነገረውን ይዘው፣ ሰተት ብለው ከሱው ጋር አብረው ይዘምታሉ። ቆም ብለው፣ 'እኮ እንዴት እንዲህ ይሆናል' ብለው ከተራኪውም ሆነ ከገጸ ባሕርያቱ፣ እንዲሁም ከሁኔታው ጋር ውይይት አያደርጉም፣ አይቆዝሙም፣ ሙግትም አይገጥሙም። ሌሎች እድርሰቱ ውስጠ ውስጥ ገብተው፣ በሰበካው

በተነገረው ውስጥ ጎልተው ያልወጡ ወይም ፊት ለፊት ያልተባሉ ረቂቅ ሐሳቦችንና አንድምታዎችን ፈልፍለው ለማውጣት ይሞክራሉ፤ ከተራኪው፣ ከገጸ ባሕርያቱ፣ ከሁኔታው ጋር ውይይት ይይዛሉ፤ ሙግት ይገጥማሉ። አንደኛው ወገን በባሕር ላይ ተንሳፎ ዐሣ የሚያሰግር፣ መረቡ ያፈሰለትን ይዞ የሚገባ ቢሆን፣ ሌላው ከባሕር ውስጥ ዋኝቶ ጠልቆ ከሰደፍ ውስጥ ሉልን ወይም ዕንቁን ፈልፍሎ የሚያወጣ ይመስላል። አንዱ ነገሩን በመልኩ ብቻ ሲመለከት፣ ሌላው መልኩን አይቶ ፈርሱን (በግልብጡ ያለውን) ሳይመረምር መተው አይሆንለትም። አንዱ ነቢቡን ያሂዳል፤ ሌላው ግብሩን፣ ባሕርዩን ይተረጉማል።

የኔው ትኩረት ከዚህ በላይ ባለው አንቀጽ ውስጥ በመጨረሻ በተሰመረበት ቃል ላይ ነው። ልብ ወለድን ማንበብ ማለት፣ በፊት ለፊት ከተነገረን ጀርባ ያለውን ትርጉምና አንድምታ (meaning and significance) ፈልፍሎ ማውጣት ማለት ነው። ይህንን ተግባር ፍካሬ (interpretation) እለዋለሁ። የፍካሬ ወይም

* በደስታ ተክለ ወልድ ዐዲስ ያማርኛ መዝገበ ቃላት ውስጥ "ሰደፍ" ማለት "የባሕር እንስሳ[፤] ዕንቁን[፤] ሉልን የምትወልድ" ማለት ነው። ቃሉ ግዕዝ መሆኑን ይጠቁሙናል። (ገጽ 1165)። "ዕንቁን"፣ "ሉልን" የምትወልደው የባሕር እንስሳ በእንግሊዝኛው "pearl oyster" ትባላለች። ደስታ ተክለ ወልድ ዕንቁን ሉል የባሕር፣ ፈርጥ ከየብስ ላይ ከደንጊያ የሚገኝ መሆኑንም ይነግሩናል። "ዕንቁ"ና "ሉል" ተረካካቢ ሁነው የእንግሊዝኛውን "pearl" ይተኩረናል ማለት ነው።

** "ፍካሬ" ትርጓሜ ማለት ነው። ደስታ ተክለ ወልድ በጠቀሰው መዝገበ ቃላት እንደሚሉት ከሆነ፣ ቃሉ ከመዝሙረ ዳዊት "አርእስት አንደኛው መገናኛሪያው" ከሆነውና "ፍካሬ ዘጸድቃን ወዘታጥአን" ብሎ ከሚጀምረው መንደርደሪያ የተወሰደ ይመስላል። ይህ አንዱ ፍችው ነው፤ ሌላው ፍችው "ትንቢት" ነው። "ፍካሬ አየሱስ" ብሎ "ጌታችን ለሐዋርያት የነገራቸው ትንቢት" እንዲል (ደስታ ተክለወልድ፣ ገጽ 976)። በኢትዮጵያ ቤተ ክህነት የቅዱሳት መጻሕፍት ትርጓሜ ወይም ፍካሬ ደንብና ብሂል መሠረት፣ ከጥሬው ንባብና ትርጉም "አንድም" እየተባለ፣ ታሪክን ከሐተታና ከምሥጢር አቆራኝቶ ድብቅ ወይም ሰው ሆነውን ፍሬ ነገር ማውጣት ማለት ነው። ለምሳሌ፣ የማርያምን በድንግልና መጽሐፍ፣ በድንግልና መውለድ፣ አዳም ከተፈጠረበት ጎቱም (ድንግል) መሬት፣ ሙሴ የሕዝብ እሥራኤልን ውህ ጥም ለማብረድ ውህ ካፈለቀበት ጎቱም ደንጊያ፣ ወይም አብርሃም ልጁን ይስሐቅን ሊሰዋ ሲዘጋጅ ለልጁ መተኪያ የሚሆነውን ጠቦት ካወጣው ጎቱም ገንድ (ዛፍ) ጋር በማወዳደር፣ ሁኔታን ከታሪክ፣ ቃልን ከቃል በማጣቀስ፣ ተአምር መሠራቱን ብቻ ሳይሆን የ"ተአምር" የራሱ ጨመቅ (essence) ምን እንደሆነ ያወጣልናል። የነገሩ አካሄድ ይህ መሆኑን ለማመልከት እንጂ እኛ የምንፈክራቸው "ዓለማዊ" ልብ ወለዶች ሙሉ በሙሉ ይህን ሥልት ይከተላሉ ለማለት አይደለም። "አንድም" እያልን መሂዳችን ግን አግባብ አለው። ያስኪዳል።

የትርጓሜ ነገር ዓላማው ምሥጢርን ከተለያየ አቅጣጫ፣ በተለያየ ደረጃ፣ በተለያየ አፈታት ፈልፍሎ ምሥጢሩ እንደምን ሁኖ ሥጋ እንደለበሰ (ወይም በዘመኑ ፈሊጥ ቅርጽ እንደያዘ) አይቶ ማሳየት ነው። የነገሩ አንድምታ ምንድን ነው ብለን ስንጠይቅም፣ ቁም ነገሩን መሻታችን ነው። በለዘብታ አነጋር፣ "ይህ ሁሉ ተነገረን፣ ሊባል የተፈለገው ምንድን ነው?" ብለን ስንጠይቅ፣ ከቁም ንባብ ወደፍካሬ እምርተናል ማለት ነው። "አንድም" ስንል የምሥጢሩ ፈለግ ከአንድ በላይ ሊሆን መቻሉን መጠቆማችን ነው።

እኔም ይህን ሥልት ተከትሎ ስሠራ፣ በዚህ መግቢያ አናት ላይ ሾፕናወር የሚላቸው "ጥቃቅን ሁነቶች" እና ሁኔታዎች፣ ግልብ የመሰለ ጥልቅነታቸው፣ ግርድፍ የመሰለ ረቂቅነታቸው፣ አልፎ ሂያዥ የመሰለ ዘላቂነታቸው፣ ወዘተ. በፍቅር እስከ መቃብር እንደምን ተከውኖ እንደቀረበ ለማሳየት የራሴን ትሑት አስተዋጽኦ ለማድረግ ነው። የዚህ ግዙፍ ድርሰት ጠቅላላ ምሥጢርም ይሁን የየምዕራፎቹ ነጠላ አንድምታ በዚች ትንሽ መድበል የሚገፋ አይደለም፤ እሱው ራሱ በተደጎሰበት ቅጽ መጠንም ያህል ሐተታ ብናቀርብ እንኳ ተጠልቆ የሚያልቅ አይመስለኝም።

ለማንኛውም፣ ዐቢይ መንደርደሪያዬ፣ ድርሰቱ በሰበካው ከሚነገረን (በተራካውም ይሁን በገጸ ባሕርያቱ አማካይነት ማለት ነው) ውጭና ጀርባ፣ እምቅ የሆኑ የነገረ-ሰብ ሐሳቦችን ወይም ፍልስፍናዎችን ወይም ሐቲት (discourse) እናገኛለን፤ የነዚህም እምቅ ሐሳቦች መካተቻና መከሰቻ ዐቢይ የሆኑት ትዕይንቶች፣ ሁነታዎችና ሁኔታዎች ሳይሆኑ፣ ውስጥ ለውስጥ እንደረቂቅ ሕዋሳት የሚርመሰመሱት ጥቃቅኖቹ ነገሮች ናቸው የሚል ነው። ጉዳዩ ካሳ ስለአቀዋመ ማሳበራችን ምንነት የሚያነበንብልን "ዲስኩር" ሳይሆን የነካብትሽ የ"ቡን" ጨታ፣ የፊታውራሪ መሸሻ እልህና ትዕቢት ሳይሆን የውድነሽና የኢያ ቦጋለ "ንትርክ"፣ የሰብለና የበዛብህ ፍትወታዊ ፍቅር መጨናገፍ ሳይሆን የገብሬ አንዲር፣ ይህን የመሳሰሉት ናቸው የኔቶቹ ጥቃቅን ነገሮች። እኒህን እንደሁኔታውና እንደአመቺነቱ እየቆነጠርኩ ለማስጨበጥ እሞክራለሁ። በመዝጊያው ላይ ከውኄ ለማቅረብ የምሞክረው ፍሬ ይሁን ገለባ፣ ብስል ይሁን ጥሬ፣ እሱን ለአንባቢዎች እተወዋለሁ።

ከዚህ በታች የማቀርባቸው ሐሳቦችና የምሰነዘራቸው አስተያየቶች፣ ቀደም ሲል ለሀዲስ አለማዬሁ ዘጠናኛ የልደት በዓል ክብር ምክንያት በተዘጋጁ ሁለት የተለያዩ ጽሑፎች ውስጥ ያቀነቀንኳቸውን መላዎች መነሻ አድርገው፣ ሁለቱን ጨፍልቀው፣ በነሱ ላይ ጨምረው፣ ወደ አንድ መሠረተ ሐሳብ እንዲያመሩ ሁነው የተዘጋጁ ናቸው። አንደኛው ጽሑፍ፣ ሜጋ የኪነ ጥበባት ማዕከል "ዝክረ ሥንክን" በሚል ርእስ ባዘጋጀው ውይይት ላይ የቀረበው "ሥነ ጽሑፍና ሐቲት፣ ወይም ሥነ ጽሑፍ እንደሐቲት፣ የፍቅር እስከ መቃብር አብነት" የሚለው ሲሆን፣ ሁለተኛው፣ እንደዚሁ ለደራሲው የልደት በዓል ክብር በአዲስ

ያህል አቀንቅነዋል።¹ ይልቁንም በነፈታውራሪና በ"ባላገሩ" መካከል የተነሣውንና በባላገሩ ድል የተቋጨውን ፍጥጫ ስንመለከት እንዲህ ዐይነቱን መደምደሚያ ይዞ መቅረቡ ፈር የዘለለ አይሆንም። የእያንዳንዱን ገጽ ባህርይ ዕጣ-ፈንታ፣ እያንዳንዱን ሁኔታ፣ ንግግሩም ሁሉ ሳይቀር፣ በዚሁ አጠቃላይ ዳራ ውስጥ አይቶ፣ እውነትም የድርሰቱ ዐቢይ ጉዳይ ይህ ነው ማለቱ ብዙም ግራ የሚያጋባ ነገር አይደለም። ካስኘንም፣ ደራሲውም በሉት ተራኪው፣ ጉዳ ካላን አንደበቱ አድርጎ ወይም በውስጡ ገብቶ የራሱን የፖለቲካ ቅኝት የነደፈበት "ፕሮግራማዊ" ጽሑፍ ነው በማለት "ፖለቲካዊ" ፍካሬ ልናበጅለት እንችላለን። እንዲህ ላለው ንባብ ወይም ፍካሬ አፍአዊ ድጋፍ ሊሆነን፣ ምናልባትም እንዲህ ወዳለው "አፍ-ሙሉ" አቋም (categorical position) እንድንደርስ ሊያማልን የሚችለው፣ ድርሰቱ መጀመሪያ በታተመበት በ1958 ዓመተ ምሕረትና ከዚያም ቀደም ሲል የነበረው ሁኔታ፣ በጊዜው የነበረው ወጣት ትውልድ ሥርዐቱን በመቃወም ለለውጥ ያደረገው ትግል፣ ድርሰቱ በታተመ ስድስት ዓመት ባልሞላ ጊዜ ውስጥም የተከተለው ውጥንቅጥ ሁኔታ ነው። ይህንንም ጨምረን ስናየው፣ ድርሰቱ ስለ"ፊውዳሊዝም" ነው ብሎ መደምደሙ አግባብ

¹ ለምሳሌ፣ ሣህለ ሥላሴ ብርሃነ ማርያም ስለ ፍቅር እስከ መቃብር በጻፈው ግምገማ ውስጥ የሚከተለውን ይላል፤ "ፍቅር እስከ መቃብር የፍቅር ታሪክ ብቻ አይደለም። ከዚህ ጋር የተያያዘና የተዋሐደ፣ እንዲያውም ከፍቅር ታሪክ የላቀ ሌላ ታሪክ አለ። ይኸውም በደጃች ['ፊታውራሪ' ተብሎ ይነበብ] መሸሻና በጢሰኞቻቸው የተመሰለው በጠቅላላው የባለገሮች የባለገሮች ታሪክ ነው።" ውይይት፣ በኢትዮጵያውያን የዩኒቨርሲቲ መምህራን ማኅበር የሚታተም መጽሔት፣ ቅጽ ፪፣ ቁ. ፩ (አዲስ አበባ፣ ታኅሣሥ ፲፱፻፷፩፣ ገጽ 84)። (አጽንኦቱ የራሴ ነው) "ከፍቅር ታሪክ የላቀ" የሚለውን ሐረግ "የተመሰለው" ከሚለው ቃል ጋር አቀናጅተን፣ በተለይም "የተመሰለው" የሚለውን ቃል ጫን ብለን፣ ነገሩን ትርጉም ብናወጣለት፣ የሣህለ ሥላሴ ድርሰት ነው ወደሚለው ያደላል። በዚህ አባባሉ፣ ገምጋሚው ለባለርስቶቹና ለጢሰኞቹ ታሪክ የቅድምናን፣ ለፍቅር ታሪክ የካልአይነትን ማዕርግ ሰጥቶ ጎን ለጎን ማሰላፍን ያጠናል። በዚህ አንጻር ስንመለከተው፣ ሣህለ ሥላሴ ለድርሰቱ የሰጠው መጠነ ርእይ ድርሰቱን በፍቅር ታሪክነት ወስኖ ከሚያስቀረው አመለካከት የሰፋ ነው። እዚህም ላይ ቢሆን፣ ችግሩ (ወይም የኔ ችግር)፣ ከ552 ገጾች (በ1960ው እትም መሠረት) ውስጥ ለ"ባለርስቶቹና ለጢሰኞቹ ታሪክ" የተቆነሰትን የገጽ ድርሻ ብቻ እንኳ ብንመለከት 24 ገጽ ("የባለገሮች አድማ"፣ ገጽ 251-275) ሁኖ እናገኘዋለን። በ"ባለገር መላክተኞች" (ገጽ 209-236) የሚለውን የ27 ገጽ ተረክ ደብለን በጠቅላላው በ"እነፊታውራሪ" እና በ"ጢሰኞቹ" መካከል ላለው "ጠብ" የተሰጠው ሥፍራ 51 ገጽ ብቻ ሆኖ እናገኘዋለን። ከ552 ገጾች ውስጥ 51 ገጽ ብቻ የተቆነሰት ይህ የ"ታሪክ" ክፍል በቀደምትነትም ይሁን በመሠረታዊነት ወይም በዋና ቁም ነገርነት የድርሰቱ ማቀንቀኛ፣ የተራኪውም ዐቢይ ዓላማ ነው ብሎ በከፊል እንኳ መደምደሙ ነው። ይህ ግምቴ ትክክል ከሆነ፣ እኔ ከዚህ ሐሳብ መለየቴን ጠቁሜ የድርሰቱ ዐቢይ አንድምታ ምን እንደሚመስለኝ ለማሳየት እጥከራለሁ።

አለው ሊባል ይችላል። ወደዚህ ድምጻችን እንድንደርስ የሚጠቅሱን አያሌ መጠቆሚያዎች በድርሰቱ በራሱ ውስጥ አሉን። እዚህ ላይ ብዙ አንጻራትም። ከፍ ሲል በጠቀስኩት ባንደኛው ጽሑፌ ውስጥ እንዳመለከትኩት፣ የሚያሟግተንንም፣ ምናልባትም ጨርሶ የሚያለያየንንም፣ ነገሩን ሁላ በዚህ ቀንብቦ የፍካሬው ማብቂያ ይሄው ነው የተባለ እንደሆነ ነው።²

ነገሩን ከኔ አንጻር ስመለከተው፣ "ፊውዳሊዝም" (ለጊዜው መገልገያችን "የገባሩ ሥርዐት" ልንለውም እንችላለን) እንደዳራም (background) እንደማኅበራዊ ዐውድም (social context) ሁኖ፣ የሰብአዊነት (humanity)፣ ወይም እንደየሁኔታው፣ የኢሰብአዊነት (inhumanity)፣ የሰብአዊነት መንጠፍ (dehumanization) ጣሳ ከተለያየ አቅጣጫ የሚመረመርበት ሰፊ የሐቲት (የአስተሳሰብ፣ የምርምር፣ የፍልስፍና፣ የአመለካከት) ገበታ ነው። ምናልባት "ፊውዳሊዝም" በተለይ ኢሰብአዊነትን ያጎለምሳል፣ የዚህም ረቂቅ ጽንሰ ሐሳብ መከሰቻ ነው ተብሎ መጠቀሱ፣ በጊዜው የነበረውን የኢትዮጵያን ልዩ ሁኔታ ለማመልከት መጠቀሚያ እስከሆነ ድረስ፣ ይሁን ብለን ልንቀበለው እንችላለን። ነገር ግን፣ የሰብአዊነት-የኢሰብአዊነት ጥያቄ የ"ፊውዳሊዝም" ልዩ መለዩ አይደለም፤ ይቅርና እሱ፣ "ሰልጥነዋል" በሚባሉ ሥርዐቶችና ማኅበረሰቦች ኢሰብአዊነት በተለያየና እጅግ በረቀቀ መልኩ - ከቤት ጓዳ ጀምሮ ልዑላን ሥዩማን እስከሚውሉበት አደባባይ ድረስ - ይከሰታል። ልዩነቱ፣ አንዳንዴ የዐይነት (kind)፣ ሌላ ጊዜ የመጠን (degree) መሆኑ ላይ ነው፤ አንዳንዱ ሥርዐት ውስጥ ያገጠጠ፣ የሆነ ሌላው ዘንድ የረቀቀ፣ የለዘበ ይሆናል። ይህም በውል የማይደመጠን ቢሆን፣ ግዴላም፣ ለፍካሬ የመረጥኩት ድርሰት ስለ"ፊውዳሊዝም" ነው እንበል። እርግጠኛ ሁኔ መናገርን የማልፈራው ግን፣ ድርሰቱ የሥርዐቱን የኢኮኖሚ ብዝሃና የፖለቲካውን ጭቆና አጋልጦ፣ ይህም በመሆኑ በመደቦች መሀል ("አብዮተኞች" ሁነን ስናነበንብ እንደቆየው) የሚነሳውን ግፍጫ ተንብዮ፣ የማይቀረውንም የጭቆኖች ድል አብሥሮ እኛን "ለማስተማር" "ለመስበክ" የተጻፈ ድርሰት አይደለም የሚለውን ነው። እንዲያውም፣ የድርሰቱን ዐቢይ ቁም ነገር በዚህ ጠገን ስመለከተው፣ ማጠንጠኛውም ይህ አይደለም፤ እንዲህ ዐይነት መድረሻም የለውም እስከሚለው አቋም እገፋለሁ።

የ"ፊውዳሊዝም"ም አልነው የ"ፍቅር" ታሪክ፣ በሁለቱም ገጥታ የሚነገረን ነገር፣ ለሌሎች ረቂቅ "ፍልስፍናዊ" ሐሳቦች ማጓጓ፣ እንደመንኮራኩር (vehicle) ሁኖ

² የናስ አድማሱ፣ "ሥነ ጽሑፍና ሐቲት፣ ወይም ሥነ ጽሑፍ እንደ ሐቲት፣ የፍቅር እስከ መቃብር አብነት"፣ ሚካ ኪነጥበባት ማዕከል ለክቡር አቶ ሀዲስ አለማዬሁ 90ኛ የልደት በዓል ክብር ባዘጋጀው የ"ዝክረ ሥነክን" ፕሮግራም ላይ ለውይይት የቀረበ ጽሑፍ (ረቂቅ)፣ አዲስ አበባ፣ 1992።

የሚያገለግል፣ በሌላም ዐይነት የታሪክ ውቅር ሊተካ የሚችል የትረካው (narration) እና የአመሳሰሉ (representation) ክፍል እንጂ የጭብጡ ዘርፍ አይደለም የሚለውን መላ ይገዛ እንዳለሁ። የተሰጠን፣ የተከተበልን "ታሪክ" ግን የ"ፊውዳሉን" ሥርዐት ዳራ አድርጎ የቀረበ ስለሆነ ይህን ገጥታውን ችላ ልንለው ይገባል (ይልቁንም፣ ይቻላል) ማለት አይደለም - ምን ይዞ ገዞ? ጥያቄው፣ አንድም የአንፃር (perspective)፣ አንድም የአተኩሮ (focus) ጥያቄ ነው። ድረስቱ በቀረበበት አጠቃላይ ማኅበራዊ ዐውድ ውስጥ፣ አንፃሩ ወደሥነልቦናዊው፣ አተኩሮው ወደ ግለሰባዊ-ማኅበራዊው ቅራኔ የሚያደላ ነው። መደባዊ ገጥታውስ ቢሉ፣ እሱም ቢሆን ግለሰባዊ ነፃነት ከማኅበራዊው ተጫኝነት ጋር ቅራኔ ገብቶ፣ ግጭቶች በየፈርጃቸው፣ በየገፃቸው መጀመሪያ እንደብልጭታ ታይተው፣ ጳላም እንደገጥራ ፈንድተው ሁሉንም ("የዋሃጉም" ሳይቀሩ) ጠራርገው በፍጹምነቱ አቻ ወደማይገኝለት፣ ደግሞ ይሁን ክፉ ሞት የሚያደርሱ ናቸው።

የድርሰቱ መነሻ "ሕይወት" ነው (አንብበን ለምንተረገመው ጣጣና ጥያቄ ሁሉ መነሻ የሚሆነው የበዛብህ ልደት)፤ መጠቅለያው "ሞት" ነው (በድርሰቱ ዐውድና አወቃቀር ውስጥ "ትንሣኤ" የሌለው፣ የማይኖረው ሞት)። በየቦታው የድርሰቱ አቀራረብ አስቂኝነት (comicality) የዳሰሰው ቢሆንም (ለምሳሌ፣ የአባ ሞገሴ እሳሳል፣ የ"አባ ማሞ" /የፊታውራሪ መሸሻ/ አመሳሰል)፣ የድርሰቱ ጠቅላላ ድባብ የጨለመ፣ ገድል-አከል (tragic) ነው - የፊታውራሪ መሸሻ "ክፉ" አሟሟት ሳይቀር! ይህን ገድል-አከል የሚለውን ነገር አጽንቼ፣ ይህንን ሁኔታ (situation) የሚያጎሉልን ሁነታዎችና ትርኢቶች (spectacles)፣ ቃለ ምልልሱና ልቡናዊ መነፃፀሩ (ለምሳሌ የሰብል) ሳይቀሩ፣ ምንድናቸው ብዬ ጠይቄ ይህንን በተወሰኑ ምሳሌዎች አማካይነት ለመመለስ እሞክራለሁ። ትላልቅ የሚባሉት ሁነቶች፣ (ለምሳሌ፣ የበላገሮች አድማ፣ በታቦቶች አማላጅነት እንዲቀር የተደረገው የሁለቱ ፊታውራሪዎች ፍልሚያ፣ የበዛብህና የሰብል ወንጌል "ፍትወታዊ" ፍቅርም)፣ በውስጣቸው ከሚገኙት አንዳንድ መጠቆሚያዎች በስተቀር፣ የድርሰቱ ማቀንቀኛ አይደሉም። እነዚህና እነሱን የመሰሉት ትዕይንቶችና ትርኢቶች ማሳደር እንጂ ጎዳሪ አይደሉም፤ መከሰቻ (manifestations) እንጂ የድርሰቱ ጨመቅ (essence) ወይም ጭብጥ (theme) አይደሉም። ይህን ይገዛ እዘልቃለሁ።

ይህን ሳደርግ መነሻዬ እንዲህ የሚል ነው፤ ፍቅር እስከ መቃብርን፣ ከ"ሀ-ግዕዝ" እስከ "ፖ-ሳብዕ" ከግራ ወደቀኝ፣ ከላይ ወደታች ቀጥ ብሎ እንደሚነበብ አንድ-ወጥ (homogeneous) ድርሰት ተመልክቶ በአንድ አጠቃላይ ሐሳብ ፊታውራሪነት መሠረት ብቻ መፈክር ቀርቶ መገምገምም አይቻልም፤ ይልቁንም የድርሰቱ ባሕርይና የአወቃቀሩ መላ አይፈቅድልንም። ለድርሰቱ ጭብጥ ማሳመሻ የሚሆኑት ሁነታዎች፣ ሁኔታዎችና ትርኢቶች ድብልቅልቅ፣

አቀራረባቸው ወይም አወቃቀራቸው ፍርቅርቅ ነው። "ቦጋለ መብራቱና ውድነሽ በጣም" በሚለው የመጀመሪያው ምዕራፍና "ፍቅር እስከ መቃብር" በሚለው የመጨረሻው ምዕራፍ መካከል የሚመጡትን ምዕራፎች ብንመለከት፤ እንደቦይ ውሃ አንድ የተረከ (narrative) ፈለግ ተከትለው የሚዘልቁ ከመሆን ይልቅ፤ እያንዳንዳቸው የተለያዩ ሐሳቦች የታመቁባቸው፤ በነገረ-ሰብ ላይ ከተለያዩ አንፃር ሐቲት የሚደረግባቸው ናቸው። በተረከ ብሂል መሠረት "አቀንቃኞች" (protagonists) የምንላቸው የሰብለና የበዛብህ ታሪክ ራሱ "የፍቅር ዋዜማ" (ገጽ 237-250)፤ "አዲስ ዓለም" (ገጽ 304-322)፤ "አፍ ዝም ቢል ሌላው ይናገራል" (ገጽ 323-341) በሚሉ ሦስት ምዕራፎች ተንሰራፍቶ የተዘረጋ፤ ግን ተከታትሎ የማይመጣ ነው፤ በ"የፍቅር ዋዜማ" እና በ"አዲስ ዓለም" መካከል ከ50 የዘለሉ ገጾችን የያዙ፤ ከሁለቱ ጋር ምንም ግንኙነት የሌላቸው ሁለት ምዕራፎች አሉ። እኒህን ሁለት ምዕራፎች እንዴት ልናስተናግዳቸው ነው? ለዚህ ዐይነቱ ሁኔታ የሚበጅ መስሎ የሚታየኝና የማምንበትም አቀራረብ፤ ድርሰቱን በአህድ ወይም በንባብ ነቁጥ (reading units) ከፍሎ፤ እያንዳንዱን አህድ ለየብቻው መርምሮ ትርጓሜውን ወይም ፍካሬውን ማረዱ ነው። የምላቸው አህዶች ብዙ ናቸው፤ በዚህ መጣጥፍ ሁሉንም አልፏቸውም፤ ስለዚህም፤ ዋና ናቸው፤ ወይም የምመታውን መላ ያጎለምሱልኛል የምላቸው ላይ ብቻ አተኩራለሁ።³

³ ይህን የአኅባብ ወይም የፍካሬ ሥልት የቀሰምኩት Roland Barthes የሚባለው የሥነ ጽሑፍ ተመራማሪና ሀያሲ S/Z በሚባለው መጽሐፍ ውስጥ ባልዛክ (Balzac) Sarrasine በሚል ርእስ የጻፈውን አጭር ልብ ወለድ ለመተቸት ከተከተለው መንገድ ነው። በዚህ መጽሐፍ ውስጥ፤ የባልዛክን ድርሰት ሊክሲያ (lexias) በሚላቸውና "ዘለግ ያሉ የንባብ አህዶች" (reading units of considerable length) ተብለው በሚፈቱ አህዶች ከፍሎ ያስተነትናል። (Terrence Hawkes, 1977: 116)። ይህን ሥልት መከተሉ ለማንኛውም ድርሰት ፍካሬ ይበጃል የሚል እምነት የለኝም። ፍቅር እስከ መቃብር ግን፤ በአወቃቀሩ ስብጥርነት የተነሣ በዚህ ሥልት መሠረት ለመፈከር የተመቸ ነው። ለዚህ ሥልት በከፊልም ቢሆን የተመቸ ሌላው የአማርኛ ድርሰት የጻፋቸው ወርቁ አደፍርስ ነው። Barthesን ይወቀው አይወቀው አላውቅም እንጂ፤ ፈቃድ አዘዘ "የገለፃና የምልልስ ፋይዳ በአደፍርስ የመጀመሪያ ምዕራፍ" በሚል ርእስ በጻፈው መጣጥፍ ውስጥ (የኢትዮጵያ የቋንቋዎችና የሥነ ጽሑፍ መጽሔት፤ ቁ. 8ን ከገጽ 1-24 ይመልከቱ)፤ ይህን ሥልት እንዴት በሥራ ላይ ማዋል እንደሚቻል ጠቁሞናል ብዬ አምናለሁ - አምናለሁ ማለቱ ከአነሣሁ ይህንኑ ዓላማ አድርጎ ስለመሆኑ እርግጠኛ ስለአይደለሁ ነው። ብርሃኑ ገበየሁም፤ በተጓዳኝም (tangentiallyም) ቢሆን "የገፀባህርያት ስሞች ስነዕሁፋዊ ፋይዳ በአማርኛ ልብለዶች" በሚለው መጣጥፍ ውስጥ የተጠቀመበት ይመስለኛል (የኢትዮጵያ የቋንቋዎችና የሥነ ጽሑፍ መጽሔት፤ ቁ. 9ን ከገጽ 1-30 ይመልከቱ)። (በነገራችን ላይ፤ ይህ ሥልት የልብ ወለድ ትንተናንና ፍካሬን በከፍል ውስጥ ለማስተማር አስተዋጽኦ አለው የሚል ጽኑ እምነት አለኝ። በተለይ፤ የምናስተምርበት ድርሰት በቁም ነገር የተከየነ ከሆነ፤ በመጠን በመጠኑ እየቆነ ማቅረቡ ተማሪዎች ሳያንቃቸው እንዲያጣጥሙት ይረዳቸዋል።)

የንባብ አሀዶች (Reading Units)

አንድን ልብ ወለድ ስናነብ፣ በተለይ ሙያውን በሚያውቅ ከያሂ ተሟልቶና ተሰንግሎ የቀረበ ድርሰት ከሆነ፣ የደራሲውን ማንነት ማወቅ፣ የደራሲነት ሥልጣኑን መግፀን፣ ባለቤትነቱን በምስክርነት መቁጠር ሳያስፈልገን፣ ድርሰቱ ራሱ ስለ ባሕርይውና ስለ ግቡ ምንነት በአወቃቀሩ፣ በቃላት አመራረጡ፣ በገጽ ባሕርያቱ መካከል በሚደረጉ የሐሳብና የግንግር ልውውጦች፣ እንደዋዛ ጣል በሚያደርጓቸው ነገሮች፣ ከራሳቸው ጋር በሚያደርጓቸው የኅሊናና የልቡና ሙግቶች፣ ወዘተ. ይዞልን የሚቀርባቸው አያሌ መጠቆሚያዎች አሉ። እነዚህ መጠቆሚያዎች ድርሰቱን በምን አንጻር ተመልክተን፣ በምን ሥልት፣ ከስንት አቅጣጫ መፈክር እንደምንችል (አንዳንዴም፣ ያለአማራጭ እንደምን መፈክር እንዳለብን) ፍንጭ የሚሰጡን "ምልክቶች" (codes)⁴ ናቸው። በሰበካው፣ "እንደወረደ" በምናነበው ተረክ ውስጥ 'የሆነ እንቅጥልሽ አለና ቆም ብላችሁ አስቡ' የሚሉን "ጠቃሾች" ወይም ፍንጮች (hints) ናቸው። ለምሳሌ፣ ርእስን በሚመለከት የወልደ ጊዮርጊስ ወልደ ዮሐንስ "አግዐዚ"፣ የግርማቸው "አርአያ"፣ የአሰፋ ገብረ ማርያም "እንደወጣች ቀረች"፣ ወደዘመናችን ቀረብ ስንል ደግሞ የብርሃኑ ዘራሁን "የቴዎድሮስ እንባ"፣ የዳኛቸው "አደፍርስ"፣ የበዓሉ ግርማ "ከአድማስ ባሻገር"፣ ምናልባት የአፈካከራችን ሥልት ይለያይ እንደሆነ እንጂ፣ በየፊናቸው፣ እያንዳንዳቸውን እንደምን መፈክር እንደምንችል (ምናልባትም እንደሚገባን) የሚጠቁሙ ምልክቶች ናቸው። እንዲህ እያለ ይቀጥላል።

እነዚህ ፍንጮችና ምልክቶች ግን ሌጣቸውን ተወስደው ቢተረጎሙም፣ ከሌጣ ሁኔታ ወይም ገጽ ባሕርይ ጋር ብቻ ተቆራኝተው የሚተዉ ሳይሆኑ፣ ድርሰቱ ከተከየበት ዳራ፣ ከማኅበራዊ ዐውዱና ከጭብጡ (ከጭብጦቹ) ጋር

⁴ ይህም ሐሳብ ከፍ ሲል የጠቀሱት ሃያሲ፣ Roland Barthes ከተጠቀመበት የፍካሬ ዘዴ የተወሰደ ነው። እሱ በተጠቀመበት ዘዴ መሠረት እነዚህን ምልክቶች በአምስት ክፍላቸዋል። እነዚህ ሐሳቦች ለምሳሌ የድርሰቱ ርእስ ራሱ አንድ ጠቋሚ ምልክት ሊሆን ይችላል። Barthes የሚፈክረው የባልሃክ ድርሰት ርእስ Sarrasine ነው፣ ሃያሲው እንደሚለን ከሆነ በርእሱ መጨረሻ ያላቸው 'e' አንስታይነትን ታመለክታለች። ነገር ግን በታሪኩ ፍፃሜ ላይ ይህን ስም የያዘው ገጽ ባሕርይ ሲት መሆኑ ቀርቶ እንደሴት ሁኖ የሚጫወት ወንድ መሆኑ ይነገረናል። አንዴ ይህ ከታወቀ፣ የድርሰቱ ርእስ በአንስታይ መሆኑ ለብዙ ዐይነት ፍካሬ ሰፊ በር ይከፍትልናል። ደራሲው የሚነግረን ነገር ሌላ ሁኖ ሳለ፣ ለገጽ ባሕርይ አንስታይነትን መስጠቱ ምንድን ምክንያት አለው ብለን እንድንጠይቅ ያደርገናል። "ሳራሲን ማን ነው፣ ምንድን ነው፣ ምን ይደርስበታል፣ ለምን?" ስያሜውና ጭብጡ ምን ግንኙነት አላቸው? ለዚህ ሁሉ ፍንጭ የሆነችው አንዲት አናባቢ ናት!

በውል መጤን የሚገባቸው ነገሮች ሳይስተዋሉ፤ ቁም ነገራቸውም በውል ሳይጤን ሊቀር ይችላል የምላቸውን ሁነታዎችና ሁኔታዎች ነው።

በዚህ መሠረት፤ ድርሰቱን በአሀድ በአሀድ ከፍጹ፤ ከነዚያ ውስጥ ሚዛን ያነሱ የመሰሉኝን ለቅሜ፤ እያንዳንዳቸው ለምን ዐይነት ሐቲት ማሳልመሻ እንደዋሉ፤ የድርሰቱንም ግብ ለመምታት እንደምን እንዳገለገሉ ለማሳየት እሞክራለሁ። አሀዶቹ አንዳንዴ ሙሉ ምዕራፍ ሊሆኑ ይችላሉ፤ ብዙውን ጊዜ ደግሞ በምዕራፍ ውስጥ ያሉ ነጠላ ሁኔታዎች፤ አልፎ አልፎም አንድ ዐረፍተ ነገር፤ ቃል፤ ወይም ብሂል (አባባል) ሊሆኑ ይችላሉ። በመጨረሻው ሳራ ውስጥ ያሉት ብዙውን ጊዜ ሰፊ ባለው አሀድ ውስጥ ለሚገለጸው ሁኔታ ፍንጭ ሰጪ ወይም መጠቆሚያ ብቻ ሊሆኑ ሲችሉ፤ ነገር ግን በዚህ ጠቃሽነታቸው ምክንያት የዋናው አሀድ አከርካሪ ሁነው ለጭብጡ ማሳልመሻ የራሳቸውን ትሑት መሰል አስተዋጽኦ የሚያደርጉ ናቸው። (ለምሳሌ፤ በገጽ 29 ላይ ውድነሽና ቦጋለ ሲሳሳሙ፤ ከምጣድ ላይ ተሰፍቶ የነበረው እንጀራ ባረረበት ጊዜ ሁለቱ ፍቅረኞች በሚያደርጉት ልውውጥ ውስጥ "ምጣድ አንድ ጊዜ በላዩ እንጀራ ካረረ ከዚያ በሁዋላ ሁለት ሦስት እንጀራ ተበላሽቶ ነው ደሀና ማውጣት የሚቻል" የሚለው የውድነሽ ቃል ዝም ብሎ የሀገረሰብ እምነት ወይም የጻዳ ገጠመኝ በዝርጫ ጣል ተደርጎ የታለፈበት የወግ ማረቂያ አይደለም። ይልቁንም፤ ከዚያ በኋላ ያለው ልውውጥ - "ታዲያ ይሁና!" /አያ ቦጋለ/፤ "እንዲያውስ ወደን ነው" /ወይዘሮ ውድነሽ/ - መጀመሪያ ውድነሽ ካሉት ጋር ተቆራኝቶ ሲታይ የሁለቱን "ያልታደለ" ዓለም የመርፌ ቀዳዳ በምታክል ንኡስ ክብብ አምቆ በፍቅራቸው መጠን አስደምሞ፤ በማይቀረው ወይም ጥንቱኑ ከመቅድሙ በተወሰነ(ባ)ቸው ዕጣ-ፈንታ ምክንያት አሳዝኖ፤ ዕውብ የሚያሰኝ አመሳሰል ነው። አይናቅም፤ ችላ አይባልም - የቦጋለና የውድነሽ ዓለም በደቂቁ /በmicrocosm/ ይታይበታልና።) እናም ልቀጥል።

ፍካሬ

አሀድ አንድ፤ (ምዕራፍ አንድ - "ቦጋለ መብራቱና ውድነሽ በጣሙ")

በዚህ ምዕራፍ ውስጥ፤ ከታሪኩ ሂደት አንፃር፤ ወይዘሮ ውድነሽ በጣሙ በነፍስ አባታቸው በቄስ ታምሩ አማላጅነት አራተኛ ባል የሚሆኗቸውን አያ ቦጋለ መብራቱን እንዲያገቡ ተጠይቀው፤ እያቅማሙም ቢሆን እሺ ብለው፤ ነፍስ አባታቸውን ደስ አሰኝተው የሚሸክሩበት ሁኔታ ነው የተገለጸለን። ይኼ ንባቡ ነው፤ ምሥጢሩ ወይም ቁም ነገሩ አይደለም። ተራከው የምልጃውን ሥነ ሥርዐት ያመጣልን፤ በምዕራፉ የመጀመሪያ ሁለት አንቀጾች አያ ቦጋለ "ውድነሽ በጣሙ የሚባሉትን ሴት አገቡ"፤ ". . . በብዙ ደጅ ጥናት

አገቡዋቸው" (ገጽ 11) ብሎ ከነገረን በኋላ ነው። ቁስ ታምሩ ወይዘሮ ውድነሽን "እሺ አባቴ፤ እስም የመከሩኝን አልቀበልም ብዬ ወዴት እደርሳለሁ? እሺ" (ገጽ 16) ለማሰኘት እብዙ ልመና፣ እብዙ ድርድር፣ ይልቁንም ናር ወዳለ እስጥ አገባ ውስጥ ገብተዋል። በባህሉ፣ ሴት ልጅ፣ ፈትም ብትሆን ጋለሞታ፣ ለወጉም ቢሆን ያለደጅ ጥናት ወዲያው እሺ አትልም። በባህሉ እንዲህ ማድረግ ነውር ነው፤ ያስገምታልም። የወይዘሮ ውድነሽ ማመንታት ግን የወጉን ለማድረስ የተደረገ "የሴት ልጅ" መግደርደር አይደለም፤ ከማመንታትም ይልቅ ፍርኃትን ከምሬት የቀላቀለ እምቢታ ነው - ነፍስ አባታቸውን ባይፈሩ! ለምን?

ቁም ነገሩ፣ አያ ቦጋለ ለወይዘሮ ውድነሽ አራተኛ ባል እመሆናቸው ላይ አይደለም። አያ ቦጋለ በአራተኝነት ለመሰለፍ የበቁበት ሁኔታ እንጂ። ይህንን፣ ተራኪው በሁለተኛው አንቀጽ ላይ ገልጾታል።

ወይዘሮ ውድነሽ ሶስት ባሎች በተራ አግብተው ሶስቱም ስለሞቱባቸው ባል ፈርቶባቸው፣ እሳቸውም እድላቸውን ፈርተው፣ ባል እንዳይመጣላቸው ተስፋ ቆርጠው፣ ቢመጣም እንዳያገቡ ወስነው ተቀምጠው ነበር። (ገጽ 11)

ከመጀመሪያው ምዕራፍ፣ ከሦስተኛው አንቀጽ (ገጽ 11) ጀምሮ እስከ ገጽ 18 ያለው የተረኩ ክፍል፣ ባንድ በኩል በቁስ ታምሩና በወይዘሮ ውድነሽ መካከል ያለውን ውይይት፣ ይልቁንም ሙግት፣ የሚያደራ፣ በሌላ በኩል፣ ወይዘሮ ውድነሽ ከራሳቸው ጋር ስለራሳቸው የሚጫወቱበትና የሚፈሩትን ዕድላቸውን የሚመዘኑበት እንጂ፣ የምዕራፉ ስያሜ እንደሚለን ሳይሆን፣ አያ ቦጋለ ደብዛቸውም የሌለበት ሁኔታ ነው። የምዕራፉ ትኩረት እወይዘሮ ውድነሽ ላይ ነው። ቁስ ታምሩን እሺ ለማለት ያን ያህል ደጅ የተጠኑበት ምክንያት ምንድን ነው? ከቁስ ታምሩ ጋራ ያን ያህል ጥያቄና ምልልስ የገቡት ለምንድን ነው? ወጉንስ ወዴት እንዲያመራ ያደርገዋል?

በምዕራፉ ሁለተኛ አንቀጽ ላይ፣ "ባል ፈርቶባቸው"፣ "ዕድላቸውን ፈርተው" የሚሉ ሁለት ዐቢይ መጠቆሚያዎችን ወይም ጠቃሽ አመልካቾችን እናያለን። እኒህን ሁለት መጠቆሚያዎች፣ በምዕራፉ ውስጥ እንደ አንድ አህድ (ሌክሲያ) ተነቦ መፈክር አለበት ብዬ ከማምነው፣ ወይዘሮ ውድነሽ እንደፈታቸው ክብብ ካለችና ለረገርም ጊዜ ከተረሳች መስታወታቸው ጋር የሚያደርጉትን ቀ(ን)በጥ ጨዋታ ከምናይበት ሁኔታ (ገጽ 17-18) ጋር አገናዝበን የወይዘሮዋን ዕጣ-ፈንታ (predicament) እንተረጉምባቸዋለን። ይህ አንድ ገጹ ነው። ሁለተኛው ገጹ፣ አሁንም የዕድል ፍርኃት መላ ሰብእናቸውን እንደቁንቁን ያሰከሰከባቸው ውድነሽ፣ ከቁስ ታምሩ ይልቅ ፍርኃታቸውን እንደሚማጸኑ ሁላ፣ "የሞተ እንደሆንሰ?" በሚል ጥያቄ የጀመሩት "ሙግት" በቁስ ታምሩ "ዕውቀት" መሠረት፣ "ሰው እግዚአብሄር የወሰነለት እድሜ ካላለቀ አይሞትም፤ መጽሀፉ የሚለው ይህ ነው ብዬ አልነገርሁቸውም?" የሚል መልስ ካገኘ በኋላ፣ ወይዘሮ

ውድነሽ የዋህ የመሰለ፥ ግን እንደተቅማጥ የሚያጣድፍ ጥያቄ፥ እንዲያው እንደዋዛ ጣል ያደርጋሉ፤ "መጽሀፉ ባል የሚሞትባት ሴት ስንት ጊዜ እንድታገባ ይፈቅዳል?" ሁለተኛው ቁም ነገር የተካተተው ቄስ ታምሩ ለዚህ ዱብዳ ጥያቄ መልስ ለመስጠት በሚንደፋደፋበት ሁኔታ ውስጥ ነው። በሁለተኛው ረገድ ተራኪው የጨዋታው ተካፋይ ሁኖ፥ ሣቁን አፍኖ "እስቲ የሚሆነውን ጉድ እንይ" እንደማለት ሁላ የራሱን ፍንጭ ይሰጠናል፤ አቀራረቡ አሥቂኝ ነው፤

ይህን ጊዜ አባ ታምሩ ሰምተውት የማያውቁት ጥያቄ ስለመጣባቸው አሳባቸው እንደ መሸበር ግንባራቸው ትንሽ እንደመውዛት አለና ወዲያው ጭራቸውን ዘቅዝቀው አገጫቸውን በጭራው ቀንድ ደገፍ አድርገው አይኖቻቸውን ወደጣራው ትኩር አደረጉ መልሱ እጣራው ላይ እንደተጻፈ ሁሉ። (ገጽ 14)

እንዳልኩት፥ የአባ ታምሩ ሁኔታ አሥቂኝ ነው። በእግዜር እና በአንዲት "ደቂቅ" ሰው መካከል ገብተው፥ በእግዜር ስም ሊገዝቱም ሊፈቱም የሚችሉና ሰማያዊ ሥልጣን የተሰጣቸው "ልዑክ" ለአንዲት "ቀላል" ጥያቄ መልስ መስጠት ተስፏቸው፥ የጭራውም ቀንድ፥ ጣራውም (ሁለት ግዑዝ ነገሮች) ከህያዋ እመት ውድነሽ ጋር "አድመው" ሲያስልቧቸው ማየቱ፥ መጽሀፉን ተገን አድርገው በፈረጠመ ሥልጣን ሲያስፈራሩ የነበሩት ትልቅ ሰው "ጥፍራቸው ውስጥ ገብተው" (በዘመኑ ፈሊጥ) መመልከቱ ያሥቃል። ጉዳዩ የአንድ ሰው ብቻ በሆነ፥ አሥቆ በቀረ። ግን፥ አባ ታምሩ አንድ ግለሰብ አይደሉም፤ አንድ ሃይማኖት ተቋምን የሚወክሉ፥ በአመሳሰሉም ረገድ ለአንድ ሥርዐት፥ ለአንድ ሃይማኖት፥ ትእምርት ሁነው የሚቆሙ ናቸው። በዚህ ረገድ ስናየው፥ በአባው ሁኔታ ስቀን ሳንጨርስ የነገሩን ከባድነት፥ የሁኔታውን አሳዘኝነት እንረዳለን። ሀዘን፥ መከራ፥ ብቸኝነት፥ ባይተዋርነት፥ ስድብ ላቆሰላት አንዲት ነፍስ፥ የነፍስ አባት የሆኑት መጽሐፍ ጠቃሽ የሚሰጡት መልስ "ሕጻዴጤ-ንግመስጥሰጤ"⁵ (gobbledygook) ዐይነት ነገር ነው። እነሆ፤

⁵ ይህን ዝንቅ "ቃል" የወሰድኩት፥ የሐንሰ አድማሱ "ሳፍግ" በሚል ርእስ በ1954 ዓ.ም. ከጻፈውና ካልታተመ "ግጥም" ነው። በግጥሙ ውስጥ "ቃላቱ" ሁለት ናቸው፤ በሠረዝ አማካይነት አቆራኝቼ ያዛነቅኋቸው እኔ ነኝ። ነገሩ ሳንባቢ ግልጽ እንዲሆን፥ ከ"ግጥሙ" ጥቂት መስመሮችን እጠቅሳለሁ፤ "ለምን ሆነኝ እስኪ በሉ/ መዓንጣ መዓንብጣ/ መዓንዛ መዓንብጣ/ ሕይወትዋ ሁሉ ሱጣ . . . ሲደባለቅ ሕጻዴጤ/ ከሱቃጤ/ . . . እየበላን . . . ይኸን ቀሩሰጤ/ . . . እያወጋን ንግመስጥሰጤ/ . . . ። ያሰመርኩባቸውን ማናቸውንም "ቃላት" ብንወስድ ግራ ሚጋባት ብቻ ሳይሆን በምናውቅ በለመድነው ቋንቋ "ትርጉመ ቢስ" ሁነው ይሰሙናል። ይህን ግራ መጋባት ይዘን፥ የቄስ ታምሩ "ወግ" ለውድነሽ እንደ "ሕጻዴጤ/ንግመስጥሰጤ" ሁሉ መደመጽ እንኳ የማይችል ነው ለማለት የተጠቀምሁበት ነው። ሌሎቹንም "ቃላት" በዚህ ተራ አሰልፎ በፈረቃ መጠቀም ይቻላል። እኔ የጨፈለቅሁትን ዝንቅ ቃል የመረጥሁት ከ"ሕጻዴጤ" ጋር "ሲደባለቅ"፥ ከ"ንግመስጥሰጤ" ጋር "እያወጋን" የሚሉት ቃላት በመኖራቸው፥ የአባ

"መጽሀፍ: . . . አይወስንም፤ እንግዲህ ካልወሰነ ካራተኛ በላይንኩዋ አስረኛንኩዋ ለማግባት ትችላለች ማለት ነው" አሉ አባ ታምሩ አፋቸው እየፈራ።

"አስረኛ?" አሉ እመት ውድነሽ አይናቸውን በጥፍ ካፎቱ አውጥተው።

"አይ አስር ስልኮ አለመወሰኑን ለማስረዳት የተናገርሁት ያነጋገር ዘዴ ነውንጃ መጽሀፍ በተጻፈበት ጊዜም ቢሆን ወይም ከዚያ ወዲህ ዘጠኝ ባሎች ሞተውባት አስረኛ ያገባች ሴት ኖራ አይደለም፤ ወደፊትም እንዲህ ያለ ነገር እንደማይደርስ የታወቀ ነው። ብቻ እንዲህ ያለ ነገር ቢደርስ መጽሀፍ አይከለክልም ለማለት ነው። ነገር ግን ይህ ለሌላ ሰው የሚነገር አይደለም አደራም በስዎና በኔ መሀከል የሚቀር ነው።" አሉ አባ ታምሩ ፈታቸውን ኮስተር እድርገው ለወይዘሮ ውድነሽ የተናገሩት እውነት መሆኑን ራሳቸውም እርግጠኛ ስላልነበሩ ሰግተው። (ገጽ 14-15፤ አጽንኦቱ የራሴ ነው)

አንዴ የጭራቸውን ቀንድ፥ አንዴ ጣራውን ቢማጸኑ፥ አሁን ደግሞ ያንን የፈረደበትን መጽሀፍ መከታ አድርገው ቢነሱ፥ እመት ውድነሽን የሚያረካ መልስ አልተገኘም። አባን ያስደነገጣቸው፥ ወይዘሮ ውድነሽ አባው በጠቀሱት መጽሐፍ በኩል ቀዳዳ አግኝተው ገብተው አባን መፈተናቸው ነው። ጥያቄው የዋህና የምር ነው። ጭንቅ የወለደው ቆራጥ ጥያቄም ነው። ይህ መሆኑ ግን አባን ከፈተናው አያወጣቸውም፤ መጽሀፉም ተገን አልሆናቸውም፤ ይልቁንም ለጸጋው ጥብቅና የቆሙለት መጽሀፍ ራሱ 'ደግሞ ይህን ያልኩት የትና መቼ ነው?' እንደሚል ሁላ ሊሞግታቸው፥ 'በል እስቲ መልሷን ውለዳት' ሊላቸው የተነሣ ይመስላል። አባ መቼም አንዴ ተጋልጠዋል፤ መጽሀፉን፥ ማለትም "ሕገ እግዚአብሔርን" ግን ሊያጋልጡ አይችሉም። መልሳቸው ግን ከድጡ ወደማጡ ነው የሚከታቸው፤ - "አይወስንም"፤ ታዲያ ካልወሰነ "አስር"ን ምን አመጣው? "አስር"ማ "አለመወሰኑን" ለማመልከት የተጠቀሙበት "ያነጋገር ዘዴ" ነው! እንዲህ ያለ ነገር ሆኖ አያውቅም፤ ወደፊትም "እንደማይደርስ የታወቀ ነው" (እርግጠኝነት?)፤ እንደገና "ቢደርስም አይከለክልም ለማለት ነው" (ጥርጣራ?)፤ አሁን ሙግት የያዙት ከመጽሀፉ ጋር ነው፤ አፍ አውጥቶ የሚናገር ቢሆን 'አንት ቀጣፊ፤ ያንተን ድንቁርና በኔ በድዳው ልታመልጥበት!' እንደሚላቸው የፈሩ ይመስል ወይዘሮ ውድነሽን አደራ ይላሉ - ይህን ጉድ እንዳያወጡባቸው።

ቄስ ታምሩ፥ ውድነሽን ያጽናኑ መስሏቸው (በግለሰብ ደረጃ፥ በየዋህነታቸው የውድነሽ አቻ ይመስላሉ!) ዘጠኝ ባሎች ሙተውባት አሥረኛ ያገባች ኖራ

ታምሩ "ወግ" ድብልቅልቁ የወጣ፥ መያገፍ መጨበጫ የሌለው መሆኑን ለማመልከት ነው። ወግም አይደል፥ እስከናካቴው! የእንግሊዝኛው gobbledygook: unclear, wordy jargon ማለት ነው። የአባ ታምሩ "ንግግር" ከዚህም የባሰ ነው። የተራኪው ድምጸት ሥላቅ ነው፤ በዘመኑ ዘዬ፥ አባ ታምሩንና የሚወክሉትን ተቋም "የሚወርፍበት" ነው።

አባ ታምሩን በግለኝነታቸው ትቼ፥ አሁን በብዙ ተራ ልናገርና፥ የእነቄስ ታምሩን ምንነት/ማንነት አያ ቦጋለ በውል የተረዱት ይመሰላሉ፤ በከፊልም ቢሆን። በሁለተኛው ምዕራፍ ውስጥ፥ አያ ቦጋለ ከባለቤታቸው ጋር ለጊዜው ተኳርፈው፥ ከቤታቸው ጀርባ ቁጭ ብለው ሲቆገሙ፥ "ባለፈው እሁድ" አለቃ በላይ የሚባሉት ሊቅ በተለያዩ ርእሰ ጉዳዮች ላይ የተናገሩት ትዝ ብሏቸው የሚከተለውን ይላሉ፤

ከዚህ ከተናገሩት ሁሉ ዋናው ነገር ሰው ራሱን ሴሰኝነቱንና ስስቱን መግታት ካልቻለ ከከብት አይሻልም ያሉት ነው። ይህ እውነታቸው ነው፤ ራሱን የማይገዛ ሰው ሰው አይባልም። ሌላው ሁሉ እንዲያው ለንግግር ማበርከቻ ነው። ሰው እንኳን እስኪደክም እስኪሞት ቢጸም ሰው እንደሆነ ይሞታል እንጂ የመላእክት ጉዋደኛ ሊሆን የሚችል አይመስለኝም። ብቻ ሰው ብዙ ሲናገር ምንም ሊቅ ቢሆን የተናገረው ሁሉ ፍሬ ሊሆን አይችልም፤ እንደህል ማለት ነው። ካንድ ክምር እህል የሚገኘው ፍሬ ቢበዛ ካንድ ጎታ አይበልጥም፤ የቀረው ገለባ ነው። ይህም እንደዚያው ማለት ነው። (ገጽ 261 አጽንኦቱ የኔ ነው)

አያ ቦጋለ ከአለቃው፥ ከ"ሊቁ" ጋር የተስማሙበትና ፍሬ ያገኙበት ነገር አለ። እንደውድነሽ ባደቀቸውን አልተመለሱም። ሊቁ ድንበር የዘለሉት (ስለዚህም፥ አያ ቦጋለ ባይሉትም፥ ድንቁርናቸውን ያጋለጡት) ሰውን የመላእክት ጓደኛ ሲያደርጉ ነው። የአያ ቦጋለ ቅሬታ፥ ጸም ጥሩ ነው እሚለው ላይ አይደለም። ሊቁ የመጸምን አስፈላጊነት ተተንተርሰው አያ ቦጋለ በተመክሮ የሚያውቁት ሰውነታቸው የመላእክትን ማዕርግ ይይዛል ሲሉዋቸው አይዋጥላቸውም። በተለይ፥ "ካንድ ክምር እህል የሚገኘው ፍሬ ካንድ ጎታ" እንደማይበልጥና "የቀረው ገለባ" መሆኑን፥ ከሚያውቁት ሙያ በተቆነጠረ ዘይቤ መናገራቸው፥ የአለቃውን ሊቅነት አሳንሶ የሚያሳይ ብቻ ሳይሆን፥ ሊቁ መጽሀፉ በሚለው ላይ ብቻ ይህን ዓለም ለቀው የሚከንፉ፥ የምድሩ እውነታ ያልተረዳቸው፥ ምናልባትም ሊረዳቸው የማይችሉ መሆናቸውን ያመለክታል። ሁለቱ የተለያዩ "ዓለም" ውስጥ ነው ያሉት፤ ሐሳብ ለሐሳብ፥ እምነት ለእምነት፥ ቋንቋ ለቋንቋ አይገጣጠሙም። እነአለቃ፥ እነቄስ ታምሩ ሊሰብኩና ሊያስተምሩ "ሃላፊነቱን" የተቀበሉላቸው ምእመናን፥ እነውድነሽ፥ እነቦጋለ ሥጋ የለበሱ፥ የሚርብ የሚያማቸው፥ ነገ የሚሞቱ መሆናቸውን በውል ይገነዘባሉ - ገራገርነታቸው ሊያማልሉን አይገባም። እነአለቃ ግን፥ ባለማወቅም ቢሆን፥ ይህን አይረዱም፤ የልማዱም ባሮች ስለሆኑ ሊረዱት አይችሉም። ባንኮንናቸውም፥ ይህን ያህል እንታዘባለን።

እንግዲህ ምዕራፍ አንድ (በሌሎች ምዕራፎች ከምናገኛቸው ተመሳሳይ ቁንጽል ሁኔታዎች /episodes/ ጋር ተቆራኝቶ ሲታይ)፥ እነቄስ ታምሩ፥ እነአለቃ በላይ፥ እነአባ ሞገሲ፥ እነአባ ተክለ ሃይማኖት ስለሚወክሉትና በድርሰቱ ውስጥ

በምሳሌነት ስለቆሙለት የቤተ ክህነት የውስጥ ይዘታና በስመ እግዚአብሔር ምእመናንን ግራ ስለሚያጋቡበትና ስለሚያወናብዱበት "የሃይማኖት ሠራዊት" የተከተበ ሐቲት ነው። የምዕራፉ ዐቢይ ዓላማም ይህንኑ ክሱት ማድረግ ነው። በሌላ ገጽ የተደጋገኑትን ወይም የተመጸደቁን ምንነት በሰዎች ምስል የምናነብበት ተረክ ነው። የምዕራፉን ጨመቅ የበለጠ ለማጉላትና ሂሳዊ ቅኝቱን ለማሳየት ከሌላ ጽሑፍ እጠቅሳለሁ፤ ጥቅሱ ከዮሐንስ አድማሱ "እስኪ ተጠየቁ" የተቀነጨበ ነው።

ሌላ ወገን ደግሞ አለ ወይ ደብተራ ቄሱም መነኮሰ፣
በኑሮው በሥራው በስብከቱ ሁሉ የሚገበሰበስ፤

.....

ሲጠየቅስ ደግሞ ትምህርቱን እንግዳ፣
መልስ አለው ወይ መልካም ለልብ የሚረዳ፤
ጠያቂው ቢያበዛስ ጥያቄ መልምለው፣
ያልፈዋል ወይ ከቶ በግዝት ያሥርና መናፍቅ ነው ብሎ።
የክርክር ኃይሉ እንደምን ያለ ነው ጉልበትና ክርን
ሲሳነው ክርክር በውቀት በመጠን፤
መርቻውም መጽሐፍ መጽሐፉም አርጅቶ፣
ይኸንኑም እንኳን አያውቀው አካቶ፤
በደመ ነፍስ ዕውቀት በእንስሳት ደረጃ፣
በጭፍን ተጉዞ ሳይኖረው መረጃ፣
ምን እንደሆነ ሳያውቅ ጸሙና ጸሎቱ፤
አንሳሉን አያምነው በአእምሮው አይመካ፣
ባስተሳሰብ መንገድ ዕውቀቱን ሳይለካ፣
ምግባር ያስተምራል እሱ አይሠራው ከቶ፣
ዞትር የምናየው በጥፋት ተራቁቶ፤

.....

እንዲህ ዐይነት ነው ወይ የናንተ ሰባኪ፣
በድንቁርና አሥሮ ለመሆን የሚሻ እርሱው ተመላኪ።

(እስኪ ተጠየቁ፣ ገጽ 41)

ይህ ጥቅስና ፍቅር እስከ መቃብር፣ እርስ በርስ ይናበባሉ፤ አንዱ ለሌላው መፈክሪያ ይሆናል።

ከሀዲስ ስልቶች ውስጥ አንዱ እና ከአማርኛ ልብ ወለድ ጸሐፊዎች ጥቂት የሆኑት ብቻ የተካኑበት ጥበብ፣ ገጸ ባሕርዮቻቸውን ተዋናይም መተርጉማንም

(interpreters) አድርገው የሚያቀርቡበት ሥልጣን ነው። የጉዱ ካሳ ዐቢይ (ምናልባትም ብቸኛ) ሚና ይህ ነው። (ሌላዋና ትብብቷ በየሆነቷ የተደበቀባት መተርጉም ካብትሽ ናት።) ከዚህ በላይ ስለምዕራፍ አንድ ያልኩትንና ከአንድ ገጣሚ በወሰድኩት ጥቅስ ልደግፍ የሞከርኩትን መላ፥ ተራኪው በጉዱ ካሳ አንደበት ያጸናልናል። ጉዱ ካሳ የሰብለን ከእሥር መፈታት የምሥራች ለበዛብህ ነግሮት፥ "ከሰማይ የወረደ መስቀል" ባለዕድል ነኝ ብለው ስለተሰለፉት አባ ተክለ ሃይማኖት ሲጨዋውቱ የሚከተለውን ይላል፡

እየውልህ! ቤተ እግዚአብሔርችን እንደነዚህ ላሉት ሽፍቶች እንደነዚህ ላሉት ዘራፊዎች ዋሻ ሆነች! እየውልህ! ከካህናቶቻችን ከሀዋርያቶቻችን የሚበዙት ካለቆች ጀምሮ በመነኮሳቱ አልፎ እስከ ተራ ደብተሮች እስከ ዲያቆናቱ ድረስ አንዱ አስማት አድራጊ፥ አንዱ አስማት ፈቺ፥ ሌላው ጋኔን አምጪ፥ ሌላው ጋኔን አሰወጪ፥ አንዱ መቅሰፍት አምጪ፥ ሌላው ምህረት አሰጪ ነን እያሉ ውሸታቸውን በዬጥምጥማቸው፥ በዬቆባቸው፥ በዬደበሉዋቸው ሸሽገው ሊመሩት ሊያስተምሩት በተሰጣቸው መንጋ የሚጫወቱ ናቸው! ታዲያ ከነዚህ ጋር ማህበርተኛ ሆኖ ባንድ ስመ እግዚአብሔርን መጥራት በተቀደሰ ስሙ ማፌዝ አይደለም? (ገጽ 428)

ኃይለ ቃሉ የናረ ነው። ደራሲው የአቁዋመ ማኅበሩ አንድ ዋና ክፍል የሆነውንና የሕዝቡን መንፈሳዊ ኑሮ በማረቅ ያስተካክላል የሚባለውን የቤተ ክህነት ተቋም (ሃይማኖቱን አይደለም!) በነውድነሽና በነቦጋለ ጥያቄና ቁዝማ አማካይነት በለዘብታ፥ የማኅበሩ ኢሰብአዊነት ባስመረረውና ነፍሱን አቁስሎ በተወለደበትና ባደገበት ቀየ ለባይተዋርነት (alienation) ባበቃው ጉዱ ካሳ አማካይነት በቁጣና በምሬት ይተኛበታል። የደብተራ ካሳ "ከምወዳት ቤተ እግዚአብሔር" መራቅ ከሱ ባይተዋርነት ይልቅ የሥርዐቱን መገልጫ የበለጠ ያሳላል። ገጸ ባሕርይ ራሱ የቤተ ክህነት ወገን (ቢርቀውም) ሁኖ መሳሉ ለሂሱ የበለጠ ሚዛን ይሰጠዋል። ገጸ ባሕርይ በግላዊ ህልውናቸው (ምናልባት ከካብትሽ በቀር) የተሳሉ "ሰዎች" ከመሆን ይልቅ ለዚህ ለድርሰቱ ዐቢይ ዓላማ የተቀረጹ፥ የተጸውኦ ስም የተለጠፈባቸው ተዋንያን ወደመሆኑ የሚያደሉ ናቸው - ለማኅበራዊ ትችቱ ሙያ የተገዙ ናቸው (they are functions of the critical project)። ዝቅ ብለን እንደምናየው፥ ገጸ ባሕርይ በግለሰባዊ ገጽታቸው አይታዩም ማለት አይደለም - አለዚያም የውድነሽን እንባ፥ የሰብለን ሰቀቀን፥ የካብትሽን እንባ የቀላቀለ ሣቅ፥ ወዘተ. ምን ልናደርገው? ፍሬ ነገሩ፥ ገጸ ባሕርይ በጠቅላላው ተረክ ውስጥ የሚጫወቱት ሚና በደረጃው ካልአይ (secondary) መሆኑ ላይ ነው። ልብ ወለዱ ሙሉ በሙሉ ገጸ-ባሕርይ ተኮር (ወይም የፎርስተርን ቃል ለመጠቀም፥ character-oriented) አይደለም፤ ድርሰቱ የጎልዮ ወይም የምርምር ልብወለድ (a novel of ideas, roman à thèseም ይባላል)

ነው።⁶ ገጸ ባሕርያቱ በግላዊነታቸው ሲያልፉ በነሱ አማካይነት የቀረበልን ሐቲት አብሮን ይዘልቃል - ለረገርም ጊዜ!

አሀድ ሁለት (ምዕራፍ አንድ፤ "አንዲት ፍሬ ልጅ! ሞት የምታስንቅ!" ወይስ የእንባ ሽለቆ?)

ሳሰላስል ሳሰብ ሳወጣ ሳወርድ፥
በሰው ተገዝቼ በሰው ስሰደድ፥
.....
ይኸው ይታየኛል በዐይኔ ሕሊና፥
የሰው የበሀር ልጅ ክፋት ሁሉ መና።

(የሐንስ አድማሱ፤ 'እሽከላኪንታ ወይም የእንባ ሽለቆ'፥ እስኪ ተጠየቁ፥ ገጽ 2)

ወይዘሮ ውድነሽ፥ ድንገት ሴትነታቸው እንደተገለጸላቸው፥ በመሣቀቅና በፍርሃት የጻሸቀ ልቡናቸው አልቀበል ያለው ውበታቸው የሀዘንና የብቸኝነት ጭፍና ድንገት ሲገለጥ እንደፀሐይ ብልጭ እንዳለላቸው፥ ልባቸው ሞቆ፥ ፊታቸው ደምቆ እንደፊታቸው ክብ ከሆነች መስታወት ጋር እንደልጅ ፍንድቅድቅ እያሉ ሲጫወቱ የምናይበት ሁኔታ አለ። አባ ታምሩም፥ ምንም እንኳን የውድነሽን የዋህ፥ ግን መራር፥ ጥያቄ መመለስ ባይችሉም፥ ለውድነሽ አፍታዊ ሀሴት ምክንያት ሁነዋል፤ "ደህና ለብሰው፥ መልክዎ አምሮ ሲታዩ ደስ ያለዎና የስጋ ፈቃድዎን ፈጽመው የሚኖሩ ይመስላሉ" ነበር ያሏቸው። በትዝታ መንኮራኩር ወደኋላም የሚመልሳቸው ይህ የአባ ታምሩ "አድናቆት" እና ተግሣጽ ነው። አባ ቦጋለ፥ ውድነሽ "ባል ገሬ" መሆናቸውን አውቀው፥ "ሞትን ንቀው" ምልጃ መጠየቃቸው፥ ያያ ቦጋለ ድህነትና መልክ፥ የሦስቱ ባሎቻቸው መልክና ሀብት፥ ከዚያም የራሳቸው የውድነሽ መልክ እየተፈራረቁ መጥተው፥ በመጨረሻ የውድነሽ የራሳቸው መልክ ሁሉንም አሸንፎ "ባይነ ህሊናቸው ፊት ጎልቶ ታያቸው።" ይህን ጊዜ ነው አባ ታምሩ ያሏቸውን አስታውሰው፥ ቄስ

⁶ ይህን ዐይነቱን ልብ ወለድ "የማኅበራዊ ሂስ" (social criticism)፥ "የተቃውሞ" (protest)፥ "የፖለቲካ" (political)፥ "የፍልስፍና" (philosophical)፥ "የፕሮፓጋንዳ" (propaganda) ልብ ወለድ በሚል ስያሜም ልንተካው እንችላለን። የሀዲስ ፍቅር እስከ መቃብር እኒህን ጠባያት አቀላቅሎ የያዘ ሲሆን፥ ጎልተው የሚታዩት "ማኅበራዊ ሂስ"፥ "ተቃውሞ" እና "ፍልስፍና" የሚሉት ናቸው። በብዛት ደግሞ ወደፍልስፍናዊ ሐቲት (philosophical discourse) ያዘነብላል - የሰው ልጅን ሁኔታ (the human condition) በማመልከቱ ረገድ። ለምሳሌ፥ ከዚህ በፊት "ሐቲት በእንተ እብደት" (discourse on madness) ወይም "ሐቲት በእንተ ኢ-ሰብአዊነት" (discourse on inhumanity) ያልኩት ዐይነት ማለት ነው። እመጣበታለሁ።

እንዲያ በመናገሩ አፍረው ወይም ተገርመው፡ 'ለማንኛውም እስቲ ልየው' እንደማለት ሁላ ያችን ክብ መስታወት የያዘችውን ሙዲያቸውን ከጉሽጉሽ ላይ ለማውረድና መልካቸውን ለማየት የተነሱት።

ነገር ግን፡ ጭፍናውን ገፎ እንደፀሐይ ለአፍታም ቢሆን ብለጭ ያለ የልጅነት መልካቸው የዳመና ግላጭ ሁኖ እንደምች መትቶ ሊያደርቃቸው እስኪሆን ብዙም አልተጓዙ። መስታወቷ የመጨረሻ (ሦስተኛ) ባላቸውን ብላታ ብዙነህን ሲያገቡ የተገዛች ናት። ይህችው መስታወት ባልዬው ሲሞቱ እስከለመኛውም መመልከቻ፡ መኳኒያ ላትሆን ከባልዬው ጋር የተቀበረች ናት። የምትፈይደው ነገር ቢኖር (ያውም ውድነሽ ካዩዋት!) የሰቆቃ ኑሯቸውን፡ ብቸኝነታቸውንና፡ ከሁሉም በላይ "ገፊነታቸውን" ማስታወስ ነው። እሳቸውም የደበቁት 'ከእንግዲህ የምኳኳለው ፊት፡ የማደንቀው መልክ የለኝም' ብለው አይደለም፤ የገፊነታቸው የመጨረሻ (ለጊዜው) አስታዋሽ ለምትሆነው ትእምርት "ትእምርታዊ" (symbolic) ቀብር ለማድረግ ነው። አባ ታምሩ፡ ውድነሽን እሺ ለማሰኘት እንደዋዛ ጣል ያደረጉት ያ አድናቆት በእርግጥም ያልሞተ ልባቸውን ያነሣና ደግሞ ሌላ ተስፋ ውስጥ ይከታቸዋል። እውነት አያ ቦጋለ በኔ ተማርከ ነው? እውነት ይህ የማይገፋ የብቸኝነት ኑሮ ሊያበቃ ነው? እውነት የማንኩሳው አባቴ ሊታረቀኝ ነው? መስታወቷን አዩ፡ እሷም አየቻቸው፡ ቀንበጥ ወግ ገጠሙ፤

"አንዲት ፍሬ ልጅ!" አሉ። "አንዲት ፍሬ ልጅ! ሞት የምታስንቁ፡ የምታምሪ አንዲት ፍሬ ልጅ!" አሉ እመስታውቱ ውስጥ ያለችውን ፊት እንደሚሰሙ ሁሉ ከንፈራቸውን ወደፊት ሙጥሙጥ አድርገው። እስከም እንዲሁ አደረገች። ከዚያ እዩሳቁ ወደሁዋላ ራቅ ሲሉ እስከም እዩሳቀች ወደሁዋላ ራቅ አለች። (ገጽ 18)

ከዚች ከግዑዝ ነገር ጋር የሚያደርጉት ጨዋታ ሕይወት አለው። ለአፍታ የገነፈለ የተፈጥሮ ስሜት ለግዑዛ መስታወት የሞቀ እስትንፋሱን ሰጥቶና እሷን ሕያው አድርጎ፡ ሕያው ለሕያው የዙሪያውን ዓለም ረስተው ፍቅርና ፍትወትን ይተረጓሳማሉ። ውድነሽ የልብ ጓደኛ፡ የምኞትና ተስፋቸውን ተፋታች ያገኛሉ፤ በቀም ነገር፡ በንጽሕት፡ በፍሥሐ ይጫወታሉ። እንደሰብለና እንደበዛብህ "ይህን የተበላሽ ይህን የቆሽሽ ይህን በክፉ ነገር ያደፈ አለም ጥለው፡- ወደሌላ አለም ወዳንድ አዲስ አለም ገቡ" (ገጽ 318)። ግን፡ ለአጭር ጊዜ - ይልቁንም ለቅጽበት ብቻ! ውድነሽም፡ ልክ እንደሰብለና እንደበዛብህ ይህ "ጥሩ የልም አለም" የሚቆዩበት አልሆነላቸውም። ይመለሳሉ! ተመለሱ! እንደሰብለ ሳይሆን ብቻቸውን! "አትልቀቀኝ" የሚሉት ፍቅረኛ ካጠገባቸውም አልነበረም (ገና!?)።

ሁነታቸው አስገርሟቸው ስለእብድነት ትንሽ ከተፈላሰፉ በኋላ (ደመ ነፍሳዊ ልቡናቸውን ዘግተው ኅሊናቸውን ሲከፍቱ)፡ የከበባቸው እውነታ ሲያባንናቸው፡ የእስከዚያን ጊዜው ጨዋታና ፍልቅልቅነት ምትህቱ ይጠፋና እንደክፉ ቅዠት

ይሆንባቸዋል። ያች ክፉውን ዓለም ለአፍታም ቢሆን ያስረሳቸው፥ እንደእሳቸው ፊት ክብብ ያለች መስታወት የክፉ ዕድላቸው ተባባሪ ልትሆን ትላለቅባቸዋለች። ሲስቁ እንዳልሳቀች፥ ሲያዝኑ እንዳላዘነች ሁሉ፥ ትኩር ብለው ሲያይዋት፥ "አንቺ ባሎችሽን የፈጀሽ የባል በሽታ" የሚል መልስ ይዛ ትቀርባለች። ስድቡ እንደመስታወቷ ግዑዝ ገጽ የቀዘቀዘ ነው። ለካ የእስካሁኑ ሁል ቅዠት ነበር! ለካ ያቺ መስታወቱ ውስጥ የነበረቺው "ሞት የምታስንቅና የምታምር አንዲት ፍሬ ልጅ" ለጊዜው በተስፋና በተደበቀ ምኞት መሟላት የረዷትና አልለቅ ያለቻቸው የብላታ በዬን ባለቤት ኑራለች! ከሰንበቴው፥ "አንቺ ባሎችሽን የፈጀሽ የባል በሽታ!" ብላ የሰደበቻቸው! የስድቡ ፍላግ የተወረወረው ከሰንበቴው መሆኑ፥ የስድቡ "ባለቤት" ከብላታው ባለቤት ይልቅ መላ ማኅበሩ መሆኑን ይጠቁማል የሚል መላ አለኝ። አንድም፥ ሰንበቴ በቤተ ክርስቲያን ቅጽር አጠገብ (ደጀ ሰላም እንበለው) የሚደረግ ሆኖ ሳለ፥ ስድቡ ርኩሳ ሆኖ ቤተ ክርስቲያኑን ያረከሰና የማኅበሩን ከንቱነት የሚያሳይ ነው። እናም፥ ሰው ደስታውንም ይሁን መከራውን ልብ ለልብ ሊወያይ በተሰበሰበበት ሰንበቴ ይህ ስድብ መወርወር ርኩሳት ብቻ ሳይሆን ፍጹም ጭካኔ ነው። ይህ፥ ሰብሊን በቤተ ክርስቲያን ከሚያሟትና ከሚሳለቁባት ("እናቷን አከለችኮ!") ከነደብሪቱ ጭካኔ ጋር ይተካካላል፤ ባይብስ!

መስታወቷ፥ አሁንስ ሊታረቀኝ፥ ሊቀበለኝ ነው መሰል ብለው ለጊዜው ተስፋ ላደረጉበት ክብና ጠባብ ማኅበረሰብ፥ በሰው አምሳል ላልተዋቀረው ማኅበረሰብ፥ በክፉ ልማድ ለታሸውና ሰብአዊነቱ ለነጠፈበት ማኅበረሰብ ትእምርት ናት። የአቁዋመ ማኅበሩ ልማድና እምነት ሳያቀስ እንደማይለቅ ሰይጣን ነው። ውድነሽ የሚመለሱበት እውነታ እሳቸውንም፥ ጓላም ሰብሊን፥ እንደገርጋሪ ሰይጣን የግርንግሪት ጠፍሮ ግላዊ ነፃነታቸውን የከለከለ፥ የተፈጥሮ ፀጋቸውን የተጫነ፥ ያፈነ፥ እሱ ኢ-ሰብአዊ ሁኖ የነሱን ሰብአዊነት ምጥጥ አድርጎ ቀፏቸውን ያስቀራቸው ኅብረተሰብ መከሰቻ ነው። ማኅበሩ ጠባብ ሆኖ ግለሰቡን ጠባብ የሚያደርግ፥ ብራብሮቹና ንቦቹ ሕይወትን ቀስመው ሕይወትን የሚናኙበትን ተፈጥሮ የሚረግጥ፥ እዛው በዚያው የተፋፈነ፥ ሀሜትንና ስድብን የቤተክርስቲያን መሳለሚያ የሚያደርግ፥ እውነትም ክፋትን "የቦሀር ልጅ" ያደረገ ነው። በአንዲት ግዑዝ መስታወት አማካይነት፥ ከአንድ አንቀጽ በአልበለጠ ምሳሳ የአቋመ ማኅበሩን የክፉ ልማድ ተገዢነት እንመለከታለን። የወይዘሮ ውድነሽና የመስታወቷ ውስጥ አምሳላቸው ጨዋታ ለውድነሽም፥ ለቦጋለም፥ ለሰብሊና ለበዛብህም የወደፊት ሁኔታ እንደንግር ሁኖ፥ ይልቁንም እንዲህ ዐይነቱ ክፉ ልማድ የአቁዋመ ማኅበሩን መድረሻ ከወዲሁ ያመላክታል። ምነው ቢሉ፥ የእነውድነሽን ግላዊነት የተጫነ ማኅበር በማኅበርነቱ እንዳይዘልቅ እሙን ነውና። እንደውድነሽና እንደሰብሊ ያሉትን ሰዎች ሰብአዊነት አልቀበልም ብሎ እነሱን ለራሳቸው ሰብአዊነት ባይተዋር ያደረገ ማኅበር፥ እነሱን (ሀሚተኞቹንም ሳይቀር) ያደነዘዘ ማኅበር የግዑዝን ክምችት ወይም መንጋ እንጂ የሰው ማኅበር አይደለም። በማዕርጉም ቢሆን፥ በደመ ነፍስ፥

የተፈጥሮን ሕግና ደንብ ብቻ ተከትለው ከአበባ ወደአበባ ውርውር እያሉ አውሊ ከሚቀስሙት ንቦችና ብራብሮች ያነሱ፤ እጅግ ያነሰ ነው። የነውድነሽ ዓለም "እውነት፣ ሠናይትና ውበት ከተደበቁበት ተመልሰው ምድረ ርስት ሲገቡ እመለሳለሁኝ"⁷ የሚባለበት አይደለም። አንዱን ከነጋግርቱ ገደል ከሰክሶ የሚገድል፣ ሌሎቹን ከንጽሕናቸው ጋር አስኩብልሎ፣ የተፈጥሮን ፀጋ ሳያጣጥሙ ለዘላለም የሚያስተኛ ነው። የውድነሽ እንባ ይህንኑ እንጂ የሚፈክር ነው። ውድነሽ ወደ አራተኛው ባላቸው ቤት ሊሄዱ ሲዘጋጁ ያቺን ከጉሽጉሽ ላይ በሙዳይ ውስጥ ተቀምጣ የኖረች መስታወት ወዲያ ብለው ነው። መስታወቷ የተሰበረች አይመስልም። ውድነሽ፣ ብዙ ውድነሾች፣ የብቸኝነት እንባቸውን እያነቡ የሚገቡበትን ወህኒ አምባ፣ እንደገና ለሌላ ሐሜትና ስድብ የሚዳረጉበትን ክፉውን ማኅበር አለመለወጥ ማመልከቻ ይሆን?

በገጽ 29 ላይ "ምጣድ አንድ ጊዜ በላዩ እንጀራ ካረረ ከዚያ ወዲያ ሁለት ሦስት እንጀራ ተበላሽቶ ነው ደህና ማውጣት የሚቻል" የሚለውን የውድነሽን ንግግር ልብ እንበል። መስታወቷ ያለችውንም አንርሳ፤ "አንቺ ባሎችሽን የፈጀሽ የባል በሽታ!" ውድነሽ በጣሙ ስማቸው አይደለም፣ መላ "ምንትነታቸው" (identity) ጠፍቷል። "እገሌ" እንኳ የማያሰብል መታወቂያቸው "የባል በሽታ!" ነው። ይህን ተቀብለው ወደአያ ቦጋለ ሲሄዱ የጠበቃቸውም ይህና ከዚህም የከፋ ነው። ዐይናቸው በልቅሶ ብዛት የታወረው እመት ውድነሽና የአባ ምህረቱ አገልጋይ፣ ገብሬ፣ የአያ ቦጋለን ራህ ተሸክመው እንደምንም ብለው ወደ መቃብሩ ሲቀርቡ፣ "ሬሳውን እሱ ላይ አስቀምጡና ተመለሱ!" ነው የተባሉት። ቀደም ሲል፣ "በሌሊት ካልሆነ ማን ደፍሮ እበሽታ ቤት ገብቶ ራህ ያወጣል?" ነው የተባሉት! ይህንን ያሉት አባ ምህረቱ "የከፈኑን ዋጋ በሁዋላ ይሰጡኛል" ብለው ነው ወደቤታቸው የተመለሱት። "እመት ውድነሽም እያለቀሱ ገቡ።" ብቻ ስማቸው፣ የሰውነት መለዩአቸው ጠፍቶ በደፈናው ራሳቸው "በሽታ" ሁነዋል። ባላቸውን አስቀብረው ራሳቸው ሦስት ቀን ታመው እስኪሞቱ በር የሚከፍትና የሚዘጋም አጋዥ አልነበራቸውም። እንግዲህ ለብቸኝነታቸው ተባባሪ የሆነው ብቻ ሳይሆን ለሰብአዊነታቸው ፍጹም መዳሸቅ ምክንያት የሆነው (ቢያውቀውም ባያውቀውም) ማኅበር ነው "እንደቦጋለ መብራቱና እንደውድነሽ በጣሙ የወላድ መካን ከመሆን ያድናችሁ" እያለ ሲመዳደቅ የሚሰማው! ምጽት! አባ ምህረቱ የከፈናቸውን ዋጋ ከማን ያገኙ ይሆን! ሌላው አስቂኝ ቅገት!

አንዲት ግዑዝ መስታወት፣ ሕያው ከሆነች ከአንዲት ደቂቅ ነፍስ ጋር የምታደርገው የአፍታ ተራክቦ ይህን ያህል አናግሮ ሌላ ብዙም ያስጠይቃል። የሁለቱ ተራክቦ አንድ ገጽ በማይሞላ መካነ ተረክ (narrative space) የተካተተ ነው። በፈጀው ሥፍራ ማነስ መጠን ግን አንድምታው እምቅ ነው።

⁷ ዮሐንስ አድማሱ፣ "እሽከለኬንታ"፣ እስኪ ተጠየቁ፣ ገጽ 12።

የማንኩሳንም አልነው የጠቅላላውን ማኅበረሰብ ልቡናዊና ጠባይአዊ ይዞታ በአንዲት ክብ መስታወት አማካይነት ጨምቆና አምቆ ያቀረበልን ብዕር ትብም፤ መንክርም ነው። ከዋኔው ቁጥብ ነው። ይኸን መስታወት በሌላ የተረኩ ክፍል ከሌላ ገጸ ባሕርይ ሁኔታ አንጻርም እናገኛታለን። ያኔ ግን መስታወቷ የልቡና የኅሊና እንጂ የርእይ መስታወት አይደለችም። "መስታወት" የሚለው የግዙፍ ነገር ማመልከቻ ቃል ለሐቲቱ ማስኬጃ የሚሆኑ አያሌ ረቂቅ ጽንሰ ሐሳቦችን ወልዶ ያነጋግረናል። የፍካሬ መንገዳችንንም ይጠርግልናል። ሀሜት፣ ብቸኝነት፣ የሰብአዊነት መንጠፍ፣ ክፋት፣ ተደጋጊነት፣ የልማድ ባርነት የመሳሰሉት ጽንሰ ሐሳቦች ተመስለው በቀረቡበት በግዑዙ መስታወት አማካይነት የማኅበራችንን ሰብአዊ (ኢ-ሰብአዊ) ገጽታዎች እንቃኛለን። "ሰብከት" በማሳየት ተተክቷል። አንድም፣ መስታወቷ የጉዳ ካሳን ረቂቅና ምጡቅ ሐሳብ፣ የሱንም ባይተዋርነት ከባና ሰብሰባ የምታሳዩን የምትተረጉምልንም ፈካሪ ናት - በሚሰማን ቋንቋና በሀገረሰብ ዘይቤ! የከያኒው ክሂልና ብቃት የሚመጠነው በግለሰቦች ውስጣዊ ሁነታ ዘልቆ የማኅበሩን ሥነልቦናዊ አሻራ እንደካርታ ሊያስነብበን በመቻሉ ልክ ነው። በዚህ በኩል ሀዲስ አለማዬሁ፣ ልዩ ነው ብዬ የማምነውን የተረክ ስልት ብቻ ሳይሆን የማኅበራዊ ሂስ አነጣጠቅን ከሸነው አቅርበውልናል። ሥልታቸው ግን ይህ ብቻ አይደለም።

አሀድ ሦስት (ሐቲት በእንተ ነፃነት /discourse on freedom/)

"እንደ ብራብሮዎች እንደገቦች ሁሉ! ክብራችንን አስነካችሁ ብሎ የሚቆጣ የሚቀጣ የለባችሁ! አለች።" ሰብላ ናት። ይህ የአንድ ዐረፍተ ነገር አሀድ የተወሰደው "ሰብላ፡ ወንጌል" የሚል ርእስ ከተሰጠው ከምዕራፍ 10፣ ከመጨረሻው አንቀጽ (ገጽ 98) ነው። የዚህ "ፍልስፍና" ነቅዑ (ምንጩ) የገብራና የካብትሽ ድሪያና ሲባረሩ ቆይተው ከወደቁ በኋላ "ከላይ ዛፋ ከታች ሳሩ" እንደከለሉዋቸው ሳይነሱ የሚቀሩበት ሁኔታ ነው። ይህ ሁኔታ በሁለት ነገሮች የታጀበ ነው፤ አንደኛው፣ በተራኪው አማካይነት የሚነገረን፣ ከዚህ በላይ የጠቀሰኩትን የሰብላን "ትዝብት" ተከትሎ የሚመጣው "ያገልጋዮች ነጻነት የሰዋን የክብር ባርነት ስላሳሰባት፣ ሳቅዋ ትንሽ በትንሽ ወደቅርታ እየተለወጠ ሄደና ትካዜ ገባት" (ገጽ 98) የሚለው ነው። ዋናው ቁም ነገር የታመቀውና እኔም ፍካሬዬን የማሄድበት አውድማ "ያገልጋዮች ነፃነት" የሚለው ነው። ሌላው ሁለተኛ አጃቢ፣ "ፊታውራሪ መሸሻ ግቢ በሚሉት ሰፊ ሜዳ" የበቀለውን የዕፀዋት ዐይነት፣ የአበቦቹን የቀለም ኅብር፣ የዕፀዋቱን መዐዛ እያደነቀች "በወፍራምና በቀጭን አስማምተው እዩዘመሩ ካበባ ወዳበባ ይዘዋወሩ የነበሩ ንቦችና አንድ ጊዜ በፍሬ ተክሎች ዙሪያ፣ ሌላ ጊዜ በሜዳው በተነጠፈው ያበባ ምንጣፍ ላይ በየጉዋዳቸው እየዞሩ ይጨፍሩ የነበሩ በጸደይ ብቻ የሚመጡ

ጌጠኛ ብራብሮዎች" የሚታዩበት ትርኢት ነው። እዚህ ላይ የቀም ነገሩ መካተቱ፣ እነዚህ በደመ ነፍስ የሚመሩ ነፍሳት ያ "የክረምትን ቁርና የበጋን ሀሩር የማያሰማ ጸደይ ባጭር ጊዜ የሚያልፍ መሆኑን" ተረድተው ወቅቱ "ሳያልፍ እናጊጥበት፣ ሳያልፍ እንደሰትበት፣ ሳያልፍ እንስራበት ብለው የሚጣደፉ" (ገጽ 91) መስለው የሚታዩበት ሁኔታ ነው።⁸

ጠቅላላ ድባቡን (mood) እና ድምፀቱን ስንመለከት፣ ሰብላ ወንጌል በአንዲት "አንዲር" የሙዚቃ ሽውታ እንዲያ በሐሴት ወደላይ ነጥቃ፣ የተፈጥሮን ምሥጢር ከሰው ሥልጣኔ ጋር አጣጥማ፣ የሁለት "ነጻ" ባሮችን ሐሴት የራሷ አድርጋ፣ ከነሱ ሩጫ ጋር ስትሮጥ ቆይታ፣ ይሁን ብለውም ይሁን አንቅፏቸው፣ ወድቀው በዚያው ሳይነሱ ሲቀሩ፣ ተፈጥሮም ሰውነታቸውን (ማኅበራዊነታቸውን) ተረድታ ጥላም ከለላም ሁና ስትተባበራቸው ስታይ፣ የሚታያት፣ እንደሷ ፍልስፍና ሳይሆን፣ "የአገልጋዮች ነጻነት" አይደለም፤ ተራኪው የሚነግረን የሷ "የክብር" ባርነት ነው።

አንደኛ፣ በሁኔታው አቀራረብና አወቃቀር ሥልት ረገድ የሷ ባርነት (በጥቅስ አላስቀመጥኩትም) የሚፈክረው በጽንሰ ሐሳቦች አንፃራዊ ተጓድኖ (juxtaposition) አማካይነት ነው። ማንጸሪያው "የአገልጋዮች ነጻነት" የሚለው ነው። ጥያቄው፣ እኒህ ሁለት "ንጹሐን" አገልጋዮች በእርግጥ ነጻ ናቸው ወይ? የሚል ነው። "ነጻነት" የሚለው ጽንሰ ሐሳብ ራሱ "አንፃራዊ" ነው በሚል ፈሊጥ ለነገሩ የቁንጫ መላላጫ እናውጣለት ካላልን በስተቀር፣ የካብትሽና የገብሬ "ነጻነት" (የዚያችም ወቅት ይሁን የወትሮው) ሰብላ የምታስበው ነፃነት አይደለም። ምስክር አለኝ፤ ያውም ሁለት።

አንደኛ ምስክር ሰብላ ራሷ ናት። "እንደ ብራብሮዎች እንደንቦች ሁሉ! ክብራችንን አስነካችሁ ብሎ የሚቆጣ የሚቀጣ የለባችሁ!" አለች። (አጽንኦቱ የራሴ ነው።) "እንደ ብራብሮዎች እንደንቦች ሁሉ" የሚለውን ማነፃፀሪያ ሐሳብ መነሻ አድርገን፣ የተጠቀሱት እንስሳት፣ ተፈጥሮ በለገሰቻቸው ደመ ነፍስ (instinct) ብቻ የሚመሩ መሆናቸውን ስንገነዘብ፣ የነካብትሽ "ነጻነት" ኅሊናዊ (conscious) ሳይሆን ደመ ነፍሳዊ መሆኑን እናጤናለን። አንድም የነሱ "ነጻነት" የተነፃፀረው ከእንስሶች "ነጻነት" እንጂ የማኅበራዊ ለውጥ ውጤት ከሚሆኑት ከሰዎች ነጻነት ጋር አይደለም። እንደከብቶቹ ናቸው። አንድም፣ "ከብቶችን"

⁸ "ሳያልፍ" የሚለው ቃል መደጋገም የሁኔታውን አጣጣሪነት ያመለክታል። ብራብሮዎቹ (በደመ ነፍስ የሚንቀሳቀሱት) እንኳን የጊዜን ማለፍ "ተረድተው"፣ ካለፈም ተመልሶ እንደማይመጣ "አውቀው" ይጣደፋሉ። ለሰብላ ጊዜ ቆሟል (ቆማ ቀርታለች!)። የበራሪዎቹ ጥድፈያ ዐቅመ ቢስነቷን ያስታውሳታል። ልጣደፍ ቀርቶ ልንቀሳቀስ ልትል በማትችልበት ወጥመድ ውስጥ መሆኗን ትመለከትበታለች። "ለዚህ ነው ሐዘኗ፣ ከንቱ መባከኗ!" (ከሶሐንስ አድማሱ፣ "ዘመናዊ ታምር"፣ እስኪ ተጠቀሱ፣ ገጽ 101 የተዘረፈ።)

(በትርጓሜ) ይዘን፣ ሰብላ የምትቀናና የምትቆዝምበትን የእነካብትሽን ሁኔታ (predicament) ስናውጠነጥን፣ ሁኔታው፣ ለነሱ "አገልጋይ" (ከብትም አገልጋይ ነው) ቀርቶ "ባርያ" የሚለውን "ማዕርግ" የሚያሰጥም አይደለም - "ባርያ" ለመሆን ሰው መሆን ያስፈልጋል፤ አገልጋይ ለመሆን ሰው መሆን አያስፈልግም። አንድም፣ የነካብትሽን ልዩ ሁኔታ ይዘን ስንነፃ፣ "አገልጋይም" አልናቸው "ባርያ"፣ የነፈታውራሪ አቁዋመ ማኅበርና እሱም በቁሙ የተገነዘበት ባህል ሁለቱን በሰው ማዕርግ የሚፈርዷቸው አለመሆኑን እንገነዘባለን። የዚህ ብሂሌ ማጽኛ፣ ሰብላ ከልቡናዋ ጋር በተነጋገረችው ቃል ውስጥ "የሚቆጣ የሚቀጣ የለባችሁ!" የሚለው ሐረግ ነው። ኮርማና ጊደር ባደባባይ የነካብትሽን (የተፈጥሮ) ጨዋታ ቢጫወቱ ልቆጣ ልቅጣ ብሎ የሚነሣ አይኖርም! ይህን የሚያደርግ ቢኖር፣ ወይ "ጅል" ወይ "እብድ" ነው። እንደም፣ "ነጻነት" ጎራው ሰብአዊ-ማኅበራዊ ነው። ነጻነትን የተፈጥሮ ጉዳይ አድርጎ ለእንስሶቹ "ማዕርግ" መለኪያ ማድረጉ በዘይቤ ደንብ ያስኬዳል፤ የዘይቤው ሙያ ግን "ነጻነትን" መፈክር ሳይሆን፣ በማኅበራዊው እውነታ ውስጥ አፍጥጦ አግጥጦ እያለ፣ ለማኅበሩም ለሰብላም አልታይ አልረዳ ያለውን የሰብአዊነት መረገጥ፣ መናቅ፣ ከቁም ነገር አለመቆጠር ማጉላት ነው። አንድም፣ የዘይቤው ሌላ ሙያ፣ "ነጻነትን" ማወደስ (celebrate ማድረግ) ሳይሆን፣ ድብቅ የሆነውን "ባርነት" በምጻት አጉልቶ ማሳየት ነው። ሰብላ በውል የተረዳችው የራሱዋን "የክብር ባርነት" ነው፤ ያልተረዳችው የነካብትሽን ከ"ባርነት"ም ያነሰ ደረጃ ነው። አነብንባለች፤- "ክብራችንን አስነካችሁ ብሎ የሚቆጣ የሚቀጣ የለባችሁ!" ስትል። ግን ሙሉ አንድምታው (full implication) አልተደመጣትም። ሊደመጣትም አይችልም። እሷ "የምታየው"፣ ሁለት አገልጋዮች፣ ከላይ ዛፍ፣ ከታች ሣር ከልሷቸው ተፈጠሮ የምትፈቅደውን ወይም ግድ የምትለውን "ፍትወተ ሥጋ" ያለምንም ሥጋት ሲፈጽሙ ብቻ ነው።

ሁለተኛም፣ ተራኪው ራሱ "ያገልጋዮች ነጻነት የሷን የክብር ባርነት ስላሳሰባት" ብሎ ሁኔታውን የሚተረጉምበት ጣልቃ-ገብ ወግ ነው። አጽንኦቱ ያለው የሷን የክብር ባርነት እማሰቧ ላይ ነው። ብሂሉ አሉታዊ ነው። የሌሎቹ "ነጻነት" በማንጸሪያነቱ የሚያመለክተው እሷ የሌላትን ነገር እንጂ፣ በሌሎቹ ዘንድ አዎንታዊ ኑባሬ (objective presence) ያለውን ነገር አይደለም። ልብ እናድርግ፣ ሰብላ ጎሊናዋ ብቻ ሳይሆን ለቡናዋም ቆስሏል፣ ወይም ደንዛል፤ አጥርቶ አይመረምርላትም፤ ብሩህ አድርጎ አያሳያትም። የተፈጥሮ የሆነውን መመኘቷ ባያስከንፍትም፣ ባያስጠይቃትም፣ የምትቀናበት የነካብትሽ "ነጻነት" የከብቶች "ነጻነት" እንጂ የሰዎች አይደለም። የሷ ጭንቅ ተፈጥሮ የማትከለክለው "ፍትወት" አለመሟላት ነው። በምኞት ወይም በፍትወት (desire) አንፃር ስንመለከተው፣ የሰብላ ብሶት በሥጋዊው ክብብ ውስጥ የተወሰነ፣ በተፈጥሮ ሕግ የተጠመደ እንጂ፣ መንፈሳዊውን ወይም ጎሊናዊውን ገጽታ የሚዳስስ አይደለም። ምናልባት ማለት የምንችለው፣ ሰብላ በዚህ ሁኔታዋ፣ የተፈጥሮ

የሆነውን በመከልከል መቆዘሟ፣ ጓላም የነደብራቱን የቤተ "ክርስቲያን" ሀሜት አስታውሳ መልካ እስኪጠፋ ማልቀሷ፣ የመንፈሷን መዳሸቅ፣ የነፍሷን መምከን፣ የሰውነቷን ጨርሶ መረገጥ የሚያመለክት እንጂ፣ ነፃነትን በአዎንታዊ መልኩ የሚተረጉም አይደለም።

ዘለቅ ብለን ስንሄድ ደግሞ፣ ሌላ አንፃር አለ። "ሳያልፍ እናጊጥበት፣ ሳያልፍ እንደሰትበት፣ ሳያልፍ እንስራበት ብለው የሚጣደፉ" ይመስሉ ነበር የሚለው የተራኪው ፍካሬ፣ ሰብላ የወጣትነት፣ የመደሰቻ፣ የማፍሪያ ጊዜዋ እያለፈባት፣ አብባ ሳታፈራ የምትቀርበት የወደፊት "ዕድህ" እየታያት የምታዝንበትን የቀቢጸ ተስፋ ሁኔታ ያጸናል። በተለይ የንቦቹና የብራብሮዎቹ ከአበባ አበባ መዝለል፣ የመደሰት፣ የማጊጥ ጥያቄ ብቻ አይደለም (ያውም ከሆነ!)። ትርጓሜው የበለጠ ሚዛን እንዲያነሣ፣ ትኩረታችን "እንስራበት" እሚለው ቃል ላይ ማረፍ አለበት። መስራት፣ አለፋም አዝናናም፣ ለፍሬ ማብቃትን፣ ማምረትን ይጠቅሳል። የፍትወት መሟላት ሐሜት አለበት። የአፍታው ተራክቦ ሲያበቃ ይበርዳል፣ ይረሳልም - ሌላ የተራክቦ አፍታ እስኪፈጠር። ዘላቂው ሐሜት ያለው ከስራው ወይም ከተራክቦው የሚገኘውን ፍሬ፣ ሳሙትም ቃሙትም፣ ማየቱ ላይ ነው። ቀደም ሲል፣ ሰብላ በአፍላዋ በነበረችበት ዕድሜ (እንደአሁኑ እናቷን ሳታክል፣ ወይም አባቷ "አስብተው ሊበሏት" የሚቀልቧት "መሲና" ሳትመስል)፣ አስጊጠው ሊያጌጡባት፣ አስደስተው ሊደሰቱባት፣ አብረው ሰርተው ለፍሬ፣ ለዘር ሊያበቁት በዙሪያዋ ይከንፋ የነበሩትንና ፊታውራሪ መሸሻና ወይዘሮ ጥሩ አይነት በደምና በአጥንት ሰበብ እያከላከሉ ያባረሩባትን አፍላ "የሰው ንቦችም" አስታውሳ በቀዘዘ ነፍሷ ትቆዝማለች፣ ታዝናለች፣ የበለጠም ትቆስላለች። ይህንን ሁኔታ ከራሷም መነባንብ እንረዳለን።

ወይ አንተ ግቢ! ምነው እንዲህ እንዳበብህ እንደተዋብህ የምትኖር በሆንህ! ምነው ይህ ውበትህ የበጋ ጸሀይ የማያደርቀው፣ የክረምት ጭቃ የማያጨማልቀው በሆነ! ብቻ ይህ ውበትህ አሁን ያልፋል! ይህ አበባህ አሁን ይረግፋል! ከጥቂት ጊዜ በሁዋላ እኒህ መአዛህና ለዛህ ጠርቶዋቸው የሚጨፍሩት ብራብሮዎችና የሚዘምሩት ንቦች እዚህ አይኖሩም! ሌላ ያበባና የተዋበ ቦታ ፍለጋ ይሄዳሉ። (ገጽ 92 - አጽንኦቱ የራሴ ነው።)

የሰብላ መነባንብ አወቃቀሩ ሰም ለበስ ነው። ሥልቱ በስመ ኅዳሪ ነው። ግቢውና ሰብላ ተጎዳኝተዋል። ራሷን በግቢው ውስጥ ታይቦታለች። ብራብሮዎቹና ንቦቹ ወዲህ ወዲህ እያሉ የሚቀሰሟቸው አበባዎች ሰብላ ራሷ ናት። ልዩነቱ፣ አበቦቹ ዕውቀት ቢደርቁም አብባው ካፈሩና ዘራቸውን ከኖኙ በኋላ ነው። "ፍሬ ያለው ብቻ በዘሩ ዘለአለም ህያው ሆኖ መኖር!" ነው የምትለን። እሷ የምታፈራ መሆኗ ያጠራጥራል። ከፍ ሲል በጠቀስነው ዐረፍተ ነገር ውስጥ "እንስራበት" የሚለው ቃል ሙያው፣ በአበቦቹና በንቦቹ ወይም በብራብሮዎቹ አንፃር፣ ይህን የሷን መከኖ መቅረት ማሳየት ነው። ነገሩ

የደስታና የማጌጥ ጉዳይ ብቻ አይደለም። ይህን ተገንዝባ፣ የሚከተለውን ብላ፣ ከራሷ ልዩ ሁኔታ ጋር አጣጥማ፣ የላይኛውን ጥቅስ በሌላ "አንድምታ" ትተረጉምልናለች፤

. . . ወይ ግሩም! ሰውና ተክል እንዴት ተመሳሳይ ነው ተክል በልምላሜውና ባበባው ወራት እነዚህ በዙሪያው የሚጨፍሩት ብራብሮችና የሚዘምሩት ንቦች ልምላሜው ሲጠወልግና አበባው ሲረግፍ ጥለውት እንደሚጠፉ እንዲሁም ሰው የውርዝውናው ጊዜ ሲያልፍ ይከቡትና ያደንቁት የነበሩ ሁሉ ጥለውት ይጠፋሉ! (ገጽ 92 - አጽንኦቱ የራሴ ንው።)

"ሰው" የሚለውን የወል ስም "ሰብለ" በሚለው ተጻውኦ እንተካው። ተፈጥሮ የራሷን ሕግ ተከትላ ድርቅና ልምላሜን፣ አብቦ ማፍራትንና መርገፍን እያፈራረቀች ትዘልቃለች። የሰብለ "ተመሳሳይ" ተፈጥሮ ግን ለማኅበራዊ ልማድና ወግ ተገዢ ሆኗል። ራሷንም የምታነጻጽረው "ፍሬ ከሌለው" ገለባና ትቢያ፣ ልምላሜው ከሚጠወልግና አበባው ከሚረግፍ ተክል ጋር ነው። የሷ ሳያፈሩ መጠውለግ ፍጹም ነው። በአካል ገና ባትነጥፍም በመንፈስ ደርቃለች። ፍትወቱ አለ ("እንደንቦቹ . . . የሚቆጣ የሚቀጣ የሌለባችሁ!" ነው የምትለው!)። ተፈቅዳ እንድትፈቅድ፣ ፈቅዳም እንድትፈቀድ የሚያስችላት በር ክርኝም ብሎ ተዘግቶባታል። እዚህ ሁኔታ ውስጥ ሆና ነው በአገልጋዮቿ "ነፃነት" የምትቀናው። በእንስሳት ደረጃ መሆናቸውን እንዳታይ የሚያደርጋትም ይህ የደመ ነፍስ የሆነው ፍትወት መዳፈኑና እፍ ብሎ ሊያነደው የሚችል አለመኖሩ (ከቶም ሊኖር አለመቻሉ) ነው። ምነው አትቀና! የነፃነት መንገዱ ግን አይደለም። ማኅበሩ ግን፣ እንኳን የአገልጋዮቹን፣ በደመ ነፍስ የሚንቀሳቀሱትን ነፍሳት "ህልውና" እንድትመኝ ያደርጋታል። ያን ያህል ነው በደንጋይ ካብ የተመሰለው ማኅበር የገደላት።

ሰብለ የምትመኘው የካብትሽና የገብሬ "ነጻነት" - የብራብሮም ቢባል የከብት - ይህንን የነፍስ ቁስሏን ማስታመሚያ እንጂ ነው። ምኞቷም፣ በተለይ በፈርሱ ገልብጠን ስንመረምረው፣ ከተፈጥሮ ግዳጅ አንፃር ተገቢነቱ ቢረዳንም፣ በማኅበራዊውና በልቡናዊው አንፃር ሲታይ፣ የሰብለን፣ እንዲሁም ለዚህ ያደረሳትን በድንጋይ ካብ የተመሰለ አቁዋመ ማኅበር ሰብአዊነት ፍጹም ንጥፊት (total dehumanization) ማመልከቻ ነው። ማኅበሩ ሰብለን አደንዘዙ፣ ለነደብራቱ ሀሜት እንኳን መልስ (ካላት) መስጠት እንዳትችል አድርጓታል። ባጭሩ፣ እሷ ራሷ በደመ ነፍስ ነው ያለችው። "ያለንበት አቁዋመ ማኅበር" "ከድንጋይ የተሻለ" ሁኖ፣ የሰው ወረራ ባለው መልክ እንዲዋቀር የሚሞግተው "ጉዱ ካላ"ም ይህንን ዐይነቱን ሁኔታ እንዲተረጉም ደራሲው ተናገር በከንፈራ ብሎ የፈጠረው የምናብ ገጽ ነው። (የጉዱ ካላን መተርጉምነት በዚህ ዐይን ካየነው፣ ገጽ ባሕርይ "ተራ ፕሮፓጋንዳ" ሰባኪ ሳይሆን የሰብአዊነት ጠበቃና የኢሰብአዊነት ተጻራሪ መሆኑን እንረዳለን።)

ሁለተኛው ምስክር ሰብላ በወላጆቹ ዘንድ የምታታይበት ሁኔታ ነው። ሰብላ ባርነቷ "የክብር" ብቻ አይደለም። ከግል ሰውነቷ አንጻር እናያት በርግጥም ባሪያ ናት፤ እሥረኛም ናት። አባቷ፣ ፊታውራሪ መሸሻና እናቷ ወይዘሮ ጥሩ ዐይነት፣ በተለይ ግን አባቷ፣ የአጥንትና የደም ጥራት እንጠብቃለን፤ የአባቶቻችን ዐዕም እንዳይወቅሰን እንጠነቀቃለን ሲሉ ለነሱ ክብር ማቆያ የቀረበች መሥዋዕት (*sacrificail lamb*) መሆኗ በፊት ለፊት ተነግሮናል። ይህ አይካድም። በዚህም ምክንያት የልጅነት ንጹሕ ጠቀሳቸውን ሁሉ ተከልክላለች። ከፍ ካለችም በኋላ፣ አንዴ በእርግዝና ተጠርጥራ፣ ሌላ ጊዜ መተት ተደርጎባታል ተብላም እግር ተወርች በዚያው በአባቷ ቤት ታሥራ ተሰቃይታለች። የነፈታውራሪን "ምክንያት" ትተን በሷ በራሷ፣ በግላዊነቷ ላይ የሚደርስባትን ሥቃይ ስንመለከት፣ እውነትም የነካብትሽን "የእንስሶች ነጻነት" የሚያስመኝ ነው። ካለችበት ባርነት አምልጣ እንዳትጠፋ ገባ-ወጣው በጸናና ባህልና እምነት ታጥርባታል። አገልጋይ እንደምትባለው ካብትሽ የእናቷን እግር ተከትላ "ቡን ፍለጋ" ልትወጣ አትችልም። ለሷ፣ "ነጠላዋን ብቻ ሳይሆን ቀሚሷንም ጭምር እንዲያጥብላት አውልቃ የምትሰጠው" ፈትለ ወርቅ የላትም። ማዕርግና ክብር አለን ከሚሉ ሰዎች ተወልዳ፣ ወይ ለዚያ ዐይነቱ ማዕርግ አልታደለች፣ ወይ ደግሞ እንደተራ ሰውም እንድትሆን አልተፈቀደላትም፤ የነፍሷ ቋንቋ ስለተቆረጠባትም የትም ሸሽታ ማምለጥ አልቻለችም። ይልቁንም ሰብላ ለፊታውራሪ አሰቤ ሚስትነት ለድርድር የቀረበችበትን (በፊት ደንብ እንጂ በልጃገረድ ደንብ አናገባትም የተባለችበትን) ሁኔታ በውል ስናጤን፣ አሁንም የፊታውራሪን ትዕቢት ወደጎን ብለን ማለት ነው፣ ባርያም አልናት ምን፣ ሸቀጥ (*commodity*) እንጂ የፊታውራሪም ልጅ፣ ሰውም አይደለችም። መጀመሪያ መደራደሪያ ወይም አገና መማቻ፣ ኋላም የሁለት ግብዞች መፋለሚያ (የወንድነት መሻከቻ)፣ ቀደም ሲልም በሚደልብ ሙክት የተመሰለች "ጉልት እቃ" ናት። በምንም መንገድ እንደሰደው፣ የሰው ሕይወትም ሆነ የራሷ ምርጫ የላትም።

ነገሩን በጽንሰ ሐሳብ ደረጃ ብንመለከተው፣ ሰብላ የኅሊና ባሪያ ናት። በሥጋዋም እሥረኛ ናት። የኋለኛውን በሚመለከት፣ ሁኔታዎች ሲለላሉት እግረ ሙቁም ተፈልቅቆ እጅና እግሯ የወትሮ ተግባራቸውን ሊሰሩ ይችላሉ። የነካብትሽ የሥጋ ባርነት እንኳን በዐዋጅም ሊቀር የሚችል ነው። የፊተኛውን (የኅሊናውን) ባርነት ግን ዐዋጅም፣ መልካም ፈቃድም አያጠፋውም። የሷ "የክብር" ባርነት የመንፈስ ባርነት ነው።

የ"ባርነት" አንዱ ዐቢይ መለኪያ ይህ የኅሊናና የመንፈስ መቀየር ነው። በዚህ ትርጉሙ፣ "ቀየረ" "መናገር ከለከለ፤ ለንባዳ አደረገ" ነው (ደስታ ተክለ ወልድ፣ ገጽ 1054)። ይህ ቃል፣ በፈንታው፣ ነቅቶ ማሰብ አለመቻልን ይጠራል። የባርነት አንዱ ትልቅ እኩይነት (*evil*) ነቢብን (መናገርን) ብቻ ሳይሆን፣

ቶሎኛረሃ ኃይሉሃ ተገመደ ነቶትሃም ኃይረሃ ኃዘጋዘህ ወዳገሽዎ ገነገረሃህ
 ኛሎል ልህ ሆይ :: ላላላላላላ ሃውላት ልውደራልሎ ቶሎኛ ለህሁሁ ስውላ
 ሁጉቆሎ ህሁላሃ ርሎ ኃኃህላኃ ልጅወ ተትሃ ርገዝተገ ተሳጋሪ/ተሳጸላህህ
 ኃኃሠራዎ ኃላሁህህህ ረረሰጽ (nomenclature) ወታደራዎ ሕኃህ
 - ወሀህኃልዎ ወሳ ረህሁህላላ ረሰጽህ ረህሁህ ራጋኃኃህ ረሰጽ :: ላኃኃዝሁራጽ
 ጋላገረኛረሃ ረገሁሃ ሄሌ ሕሃሁሁህ ላጉቶ ረሰጽ :: ላኃኃኃራሳጽ ረቋህጉህ ላጉቶ
 ረረቋህጉጋ ተቋጉቆሎህ ጋራ ረቋ ልረቶጋሃህ ሄሌ ተቶጋሃህ ሄሌ ቶሃኄወሀላ
 ቋሪህ ልህኔ ረሃውላጋ ልረቋረሃ ተወታደራራ ሰዝህ :: ላኃኃላ-ወረገተጽ
 ላህሀወሎኛረሃ ራል ጽኅረ ተሳተራልዎ ኃህህ ተሳውሀጋ ጽህህ ልጅዝህ ተረወወ
 ወታደራላሃወሎህ ላህወሎኛረሃ ራል ተውገገው ተኄሎላ ተረው ጋሀራሎ
 ወዳሃ ወሀኪተጋ ረገሃላሃ ሁሀላ ሁህሠ ሕህራ ረህላላጋ ተውህጉኛ ተጋቀጽህ
 ልውደቶልዘህ ተላህቆዎ ሁላ ህላህ ተጋሀደዎ ኃተጋጋኃ ህላህ ተራረሃ ህላህ
 ተቶሀኛረሃ ህላህ ተሳጽጻሎሃ ህላህ ተህገጽህ ኃኄዎ ወሃጽ ቶሄሌ ተጋጋሃህ
 ሄሌ ሰዝላጋ ተኛረገ ተሀኃ ተሃጉተህ :: ላኃኃላሁጋቀጽ ተትሃ ህህህ ተሳጋሪ/ተሳጸላህህ
 ተወወቆሃ ጋጸረሃህ ጋጸረሃ ኃውሀሁሁሃ ጽህሠ ኃጽጋሃህ ለቋውህ
 ተውተሁራሃ ሀኃሳ ተውተዘራሃ ላላሃ (ረረው ህህህ ረረቶሁላ ኃግሁራ ተረረው
 ኛረህ ረህሁህ) ረቶጋሃህ ሄሌ ተሁራ ረኛሃሃ ህህ ሰኛረሃ ተባጫህሃ ህኛሰ

:: ሁሐሳ ተጉሃ ሰው ተላል ተላል ተገሃሃ :: ጋቀሀ

ረላሀቀተላላ ረሃገወወ ለጽኅላኛሃ ላላላ ረሃሁግ ህጽዝ ሕቶህሃህ - ልህሃኛሃ
 ጋረሳ ላኪሕዎ ተሀሃሃ ልቶሳላላላላ ተልቶሳጋሪ ልራሪ ተላል :: ወሳ ተረረ ረቶሳጋሪ
 ረሰጽህ ርህኃ ረቶሳሳ ልራኛሃቶህ :: ወሳ ቋሁ ጋሀቀቶህ ቶሎ ልራሪ ተሀቋኛህ
 ላላሁላ ተህ ሹህላላ ተወሳገቶሎ ለጸግ :: ወሳ ለጽጋቀ ማራቶሳረሃ ሰቶሎላህ
 ህሁቶላ ኃልሃ ርጋኛሃ ሹህወደ ተላሳሪ ራኛህገራህ ቶህቶላ ረቶህህህወደ
 ተህህህ ረሳህ ቶህሁላ ኃረህላሃ ሕወኛላ ተቶህራሳህ ቋቋተሕወሰህ ሕወኛላ
 ተረኛሰወ ለጋቀ ሎቆ ለቶህሎ ቆዝረ ተልዘቆቶህ ሠልቀተ ሹኛሃ ለኄዎ ገህ
 ተላህሕወላ ህሎ ሹህሃ ሀላወ ረገተሀጋላ ተህላ ተቶሀረህ ኛረሃ ረቋጽ ልህህህ

:: ተሀሃሃ ላሀቀዎ ኃልሃ ረቶሳጋሪ

ኛረዘ ረሰጽ ጽጋሪ ጽጋሪ :: ላኃኃልጽ ረውህኪተጋ ሰላ :: ጽጋሪጋኛሃ (internally)
 ጽጋሃሪ ሠሁወደ ለላህቀጽ ላህ ልዘህ ላሁ ረውህኪተጋ ኃዘዘሳጽ ወጋልሃሃ
 ልጅወ ወኃህራ ወሳገደ ሰቆሳ ሳላራ ተሁህ ኛሎላላረሃ ተቶዘህ ዝዘህ
 ወህ ህላህላተጋ ልረቶላላ ተልረቶህ ሰው ላኛዎ ኛረሎ (ረህህሎ) ረላላላ

ብዙ አይለውጠውም።⁹ ይህን በዚህ ሳብቃና ከዚህ በላይ ለመፈከር ከሞከርኩት ሁኔታ ጋር ቁርኝት ወዳለው ሌላ ሐቲት ላምራ።

አሀድ አራት፣ ፈረጃ ወይስ ዕዝራ? (ሐቲት ስለሰብአዊነት መንጠፍ /discourse on dehumanization/)

የሰብአዊነትን መንጠፍ በሚመለከት፥ የውድነሽም፥ የሰብላም ሁኔታ ጥሩ አመላካች ይሆናል። ይህን በትንሹም ቢሆን ዳስሼዋለሁ። በዚህኛው ክፍል፥ ጨርሶ የለየለት ለምለው የሰብአዊነት መንጠፍ ምሳሌ የሚሆኑት ሁለት አሀዶች አሉ፤ ሁለቱን አጣምሬ ለማስተንተን እሞክራለሁ። ከዚያ በፊት ግን

⁹ ይህን የ"ነጻነት"ን ጽንሰ ሐሳብ በሚመለከት፥ ሀዲስ አለማዬሁ ሐቲታቸውን ያስኬዱበት ሌላው ሁኔታ፥ በዛብህ የአባቱንና የእናቱን ሞት መርዶ የሰማበት ነው። ሁኔታው የሚተረክበት ምዕራፍ 6 የተሰጠው ርእስ "ነጻነት" የሚል ነው። ደብተራ በየ መርዶውን ሲነግረው፥ መርዶ ነጋሪው እንዳሰበው ሳይሆን፥ በዛብህ ትንሽ ካለቃቀሰ በኋላ "ቀለለው፤ እንዲያውም ደስ አለው። ከእንግዲህ ወዲያ ወደሁዋላ የሚጎትተው ነገር ሳይኖር ወደፈለገው አገር ሄዶ የፈለገውን አይነት ህይወት ለመኖር ይችላል፤ . . . ወቃሽ ከሳሽ ሳይፈራ ምሽቱን አግብቶ ቤቱን ሰርቶ ለመኖር ይችላል . . . የናት ያባቱ ሞት ያገሩም መቅረት አሳዘነው፤ ነገር ግን ነጻ አደረገው" (ገጽ 63፥ 64፥ 65 - አጽንኦቱ የራሴ ነው)። የበዛብህ "ነጻነት" በማጎበራዊው ጎራ የሚተረጎም ነው። ለደግ አስበው ያደረጉት ምርጫ ቢሆንም፥ ውድነሽ እሱን ለታቦቶች አሳልፈው መስጠታቸው ነጻነቱን ገድቦበት ነበር፤ ነገሩን የውድነሽ (የአንዲት ግለሰብ) "በጎ ጥፋት" ካደረገው፥ ትርጓሜያችን መላ አይኖረውም። ስለዚህ፥ እዚህ ሳይ አቀንቃጂ ውድነሽ ሳይሆኑ፥ ውድነሽን ራሳቸውን እሥረኛ ያደረገውና ጉዱ ካሳ የሚተቸው የአቁዋመ ማጎበሩ ልማድ ነው። እናትም ልጅም፥ ስእለት ለሚሉት ልማድ ባርያና እሥረኛ ነበሩ - በተለይ በዛብህ፤ ሳልተረዳውና የፈቃዱ ሳልሆነ ነገር። ነገር ግን ለዚህ ልማድ አማካይ ሁኔታ የቆዩት እናት ሲሞቱ ልማዱም አብሮ የተቀበረ ያህል ባይሆንም፥ ወላጆቹን ትቶ የመኩበለል ይሉኝታ ሰቅዞ ይዞት ስለነበር፥ የወላጆቹ ሞት ከዚህ ማጎበራዊ ግዳጅ ነጻ አደረገው። ግላዊው ፍላጎትና ማጎበራዊ ግዳጅ ቅራኔ ውስጥ ገብተው፥ በዛብህ ከሁለቱ ለመምረጥ ተስኖት ነበር። እንኳን ሞቱልኝ አላለም፤ አሁን ይሉኝታ የሚሉት ነገር አይዘኝም፤ ሰው ያለውን ይበል፤ ነጻ ነኝ ነው የሚለው። የታቦቶቹስ ነገር? "እሱን ለእግዚአብሔር ተው!" ነው መልሱ። ቁርጥ ያለ፥ ባወጣ ያውጣኝ ዐይነት ወሳኔ! ራሴ ወስኗል፤ ቁም ነገሩም ይኼው ነው። ወደፈለገው ይሄዳል፤ የፈለገውን ኑሮ ይኖራል፤ የወደፊት ኑሮውን ማንም አይወስንለትም። እንግሊዝኛው እንደሚለው "የጨዋታው ስም" (the name of the game) በዛብህ አሁን የግል ፈቃድ (individual will) ያለው መሆኑ ነው። የነፈታውራሪ ሥርዐት ጽነት አንዱና፥ ምናልባትም ዐይነተኛ ገጽታው ይህን "የግል ፈቃድ" መከላከል፥ መንፈግ ነው። በዘመናችን ዘይቤ፥ የግለሰቦችን ነጻነት የሚነፍግ አቁዋመ ማጎበሩ ራሱ ነጻ አይደለም። በጉዱ ካሳ አነጋገር፥ በሱ ዙሪያ ያሉት ሁሉ "የልማድ ባርች" ናቸው። የሀዲስ አለማዬሁ ማጎበራዊ ሂስ በአብዛኛው ይህን የሚያቀናቅን ነው።

ስለጽንሰ ሐሳቡ ምንነት ከሚሰነዘሩት ፍችዎች፣ እኔ ለማተኩርበት ቁም ነገር ይበጃል ብዬ የማምነውን ባጭሩ አቀርባለሁ።

"የሰብአዊነት መንጠፍ" ከ"ባይተዋርነት" (*alienation*) እና ከ"ፍርቅነት" (*anomie*) ጋር ከመሳሰልም አልፎ የሚቆራኝባቸው ሁኔታዎች አሉ። ለምሳሌ፣ ጉዳ ካሳ፣ በአንድ ጠገግ፣ ከሚጠላው አቁዋመ ማኅበር ራሱን ይሁነኝ ብሎ አስቦ ያገለለ ገጸ ባሕርይ ነው። ማኅበሩ ለእሱ ባይተዋር የሆነውን ያህል እሱም ለማኅበሩ ባይተዋር ነው። የልማድ ጉዳይም ሁኖ "ጉዳ ካሳ ሲሉት አቤት ባይል ስሙ መሆኑን አውቆ በዚህ ስም ሲጠሩት ዘወር ይል ነበር" (ገጽ 123)። ማኅበሩ፣ የተጸውአ ስሙን ትቶ በጉድነት ሲጠራውና በእብድነት ሲፈርጀው ከ"ደንበኛ ሰውነት" ተራ አውጥቶ ለሌላ ዓለም ዳርጎታል። ይሁን እንጂ፣ የጉዳ ካሳን ሁኔታ ዝቅ ብዬ ከማስተነተናቸው ሁኔታዎች ልዩ የሚያደርገው፣ የነፍስ ቁስል ይመመው እንጂ ኅሊናውን፣ አእምሮውን አሳልፎ አለመስጠቱ፣ ሊረገጥም ፈቃደኛ አለመሆኑ ነው። ማኅበሩ እሱን "ጉድ" እንደሚለው ሁሉ፣ ለእሱ ማኅበሩ ራሱ "ጉድ" ሁኖ ይታየዋል።

በዚህ አኳያ፣ የሰብአዊነት መንጠፍ በኅሊና መጠቀም አለመቻልን፣ የግል ነጻ ፈቃድን አሳልፎ መስጠትን ያመለክታል። በሌላ በኩል፣ ሰዎች ሰውነታቸው ተረገጠ፣ ሰብአዊ ማዕርጋቸው ተዋርዶና ተንቆ፣ ከእንስሳት፣ ከዕቃ ተራ ተመድበው የሚታዩበትን፣ እነሱም ይህን የማይገነዘቡበትን ሁኔታ ያመለክታል። ከሁሉ በላይ ግን፣ የሰብአዊነት መንጠፍ፣ ሰዎች ከሰው በታች ተደርገው የሚታዩበትን ሁኔታ ከተፈጥሮ የተሰጠ አድርገው መቀበላቸውን ያመለክታል። ነገሩን በአጠቃላይ ለመመልከት፣ ሪቻርድ ሻክት (Richard Schacht) የሚባል ተመራማሪ *Alienation* ("ባይተዋርነት") በሚል ርእስ በጻፈው መጽሐፍ ውስጥ፣ ካርል ማርክስን ጠቅሶ የሚከተለውን ይላል፡

*... Marx variously describes [the person] under the "system of alienation" as [one] reduced to the level of an animal, a slave, and a machine. Common to all of these descriptions is the idea of sinking to a subhuman level, or dehumanization.*¹⁰ (አጽንኦቱ የኔ ነው።)

¹⁰ Richard Schacht, *Alienation*. With an Introductory Essay by Walter Kaufmann (Garden City, New York: Anchor Books, Doubleday & Company, Inc., 1970), p. 10. ደራሲው በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ይህን የባይተዋርነትና የሰብአዊነትን መንጠፍ ሁኔታ ከብዙ አንጻር ነው የሚመለከተው። እኔ የመረጥኩት "ፍች" ለተወሰኑ ሁኔታዎች ብቻ የሚያገለግል ነው። የጽንሰ ሐሳቡ ፍች እና አንድምታ በጠቀስኩት ደረጃ ብቻ የተወሰነ አይደለም። ለምሳሌ፣ ሰው የራሱ የሥራ ውጤት ለሆኑት ነገሮች ባይተዋር ይሆናል (የራሱ ጥበብ ውጤቶች ሁነው አይታዩትም፣ የአንድ ትልቅ ፋብሪካ ሠራተኞች ሁኔታ ለዚህ ጥሩ ምሳሌ ይሆናል)። ሰው ከመሰሎቹ፣ ከማኅበሩ፣ ከራሱም ሳይቀር ይገለጻል።

እኔ ለማስተነትናቸው አሀዶች ተገቢነት ያለው የጽንሰ ሐሳቡ ሰንኮፍ፣ "ከሰውነት ማዕርግ በታች መሰረግ" የሚለው ነው። ይህንን ሁኔታ በሁለት መንገድ እናየዋለን።

አንደኛው፣ የፈረጃ (የዕዝራ) ሁኔታ ነው። ፈረጃ፣ ጉዳ ካሳ "ዕዝራ" የሚለውን ስም አውጥቶለት፣ ከሌሎች ሰዎች ያልተለየ ሰው መሆኑን ሲሰብክለትና ሲያስተምረው የኖረ ቢሆንም፣ "ዕዝራ" ግን በ"ፈረጃነቱ" ሙጭጭ ብሎ በዚያው ስሙ ሊጸና የቆረጠ ገጸ ባሕርይ ሁኖ እናነበዋለን። "ተወልጄ እስካድግ ሰው ሁሉ የሚያውቀኝ በፈረጃ ስም ነው፤ አሁን ተነስቼ እዝራ ነኝ ብል ማን እሺ ይለኛል? እዝራ ነኝ ስል እንዳይላቅብኝ ፈረጃ እንደተባልሁ ብቀር ይሻለኛል!" ነው የሚለን (ገጽ 371)። ዕዝራ እንዳይላቅብትም ይሁን፣ ወይ እንደ ካሳ ዳምጤ ጉድ እንዳይባልም ይሁን (ልዩነት አያመጣምና)፣ በዚህ አነጋገሩ "ፈረጃነቱን" (የባርነቱን መለዎ ተብሎ ይነበብ) ተቀብሎታል። የማይነቀልበት ርስቱ አድርጎ ከነፍስ ከጎሊናው አዋህዶታል (internalize አድርጎታል)። የዚህ ዓለም "ፈረጃዎች" "ፈረጃነታቸውን" አምነው ሲቀበሉ ባርነታቸው ምሉእ ይሆናል። አንድም፣ እነሱው በተገፉ እነሱው ወንጀለኝነት (guilt) ይሰማቸዋል። ይህ የ"ወንጀለኝነት" ስሜት ሌላው የባርነት ገጽታ ነው። ፈረጃን ከሰውነት ማዕርግ በታች የሚያደርገው ስሙ እንዲለወጥ አለመፈለጉ ወይም መፍራቱ ነው። ማኅበሩን ማስቀየም ወይም ማስቆጣት ይከብደዋል። "እዝራ" የሚለው ስም ለእሱ እንደማንጠልጠዎ ወይም እንደ ግንጥል ጌጥ ተቆርጦም ይሁን ተነቅሎ ሊጣል የሚችል ሲሆን፣ "ፈረጃ" የሚለው ስም የባሕርይ አንድ አካል ሁኗል። ጉዳ ካሳ "ዕዝራ" የሚለውን ስም ሲያወጣለት ለሰብእናው ማጠየቂያ ትእምርት እንዲሆነው ብሎ ይመስላል። ፈረጃ ይህን ስም አሻፈረኝ ሲል ይህን ሰብእናውን አሌ ማለቱ ነው። ማኅበሩ አሌ ያለውን ሰብእና ነው እሱም አሌ የሚልና የማኅበሩን "ትምህርት" አንደበቀቀን የሚያስተጋባ። ይህ ጎሊና (አእምሮ) አልባ የሆነ ማስተጋባት ለፈረጃ ሰብአዊነት መንጠፍ ዐቢይ ምልክት ነው። "ስም አይለጠፍም" (what's in a name?) ብለን የምናልፈው ነገር አይደለም። ጌቶቹ "ፈረጃ" የሚለውን ስያሜ የባርነት አቻ አድርገው ሲለጥፉበትና እኛ ያልንህን ነህ ብለው ሲወስኑበት፣ እሱም ይህንን አምኖ ሲቀበል፣ እነሱ በእሱ ላይ ያላቸው ኃይልና ሥልጣን፣ እሱም ለነሱ ያለው ተገዥነት ፍጹም ይሆናሉ። የዚህን ሁኔታ ምንነት በካሳ ዳምጤ እንደበት ስምተን ይህንኛውን ክፍል እንዝጋ።

ወይም ለነዚህ ሁሉ ባይተዋር ይሆናል። (የከአድማስ ባሻገሩ አበራና ሃይለ ማርያም ለዚህ ጥሩ ምሳሌ ናቸው።) በየትም አልነው በየት ግን፣ ዋናው ቁም ነገር፣ በአንድ በኩል፣ ሰው "ሰውነቱ ታውቆ አይከበርም" የሚለው፣ በሌላ በኩል፣ አንድ ሰው ግላዊ ፈቃዱን፣ ችሎታውን፣ ብቃቱን አውቆ የራሱን ፈቃድ በነፃ መፈጸም ያለመቻሉ መሠረተ ሐሳብ ጎልቶ መውጣቱ ላይ ነው።

. . . በመልክም ይሁን በሙያ ከማንም እንደማያንሱ ራሳቸው የሚያውቁት ከመሆኑም ሌላ እኔ በዩሉቱ ስነግራቸው ይህን ትተው ከሰው እኩል እንዳልሆኑ ለሰው እንጂ እንደ ሰው እንዳልተፈጠሩ አብዛኛው ሰው አምኖ ስላሳመናቸው ይህኑ ተቀብለው በዚሁ አምነው ይኖራሉ። የለም ይህ እውነት አይደለም ልክ እንደ ሌላው ሰው ናችሁ ስላቸው እንዲህ ማለቱ ሰው ሁሉ እንደሚለው ጤና ባይሆን ነው ብለው ሲያዝኑልኝ አይና እኔም አዝኜ ዝም እላለሁ። . . . ከማንም አናንስም ብለው ሲከራከሩ ሰው ከሚሰቅባቸው ሰው ናችሁ ያላቸውን ተቀብለው መኖር የሚመርጡ ደካሞች ናቸው (ገጽ 371-2 - አጽንኦቱ የራሴ ነው)።

ይህን ዐይነቱን የሰብአዊነት መንጠፍ (ከእሱም ጋር የሚቆራጥውን የኢሰብአዊነት) ጽንሰ ሕሳብ ውብ አድርጎ የሚሰልልን ሌላው አሀድ በምዕራፍ 29 ውስጥ በበዛብህ እንጻራነት የምንመለከተው የግብሩ ትርኢት ነው፤ በተለይም፥ አንደኛው ክፍል፥ ማለትም "ተራው ሕዝብ" ወደ አዳራሹ እንዲገባ የሚደረግበት ሁኔታ። ተራኪው የዚህን ወገን "መስተገጽ" እንዲህ ሲል ይገልጻል፤

. . . ሰው በሰፈረበት አካባቢ ያለው አጋፋሪ ከዚህ መለስ ተነሱ ይልና በመንጋ ያዝዛል። ከዚያ ሁሉም አንድ ላይ ተነስቶ እዩተራበሽ አቅም የሌለው ሲወድቅ አቅም ያለው በላይ እዩቆመ አጋፋሪዎች ሲደበድቡት ጨቋቋቸው በላይ ላይ እየተሰበሰበ በሩን ለመግባት ሲሮጥ ከሞት የሚሸሽ እንጂ መብል የሚፈልግ አይመስልም ነበር። እንዲህ እዩተራበሽ ሁሉም አይኑን እዩጨፈነ የሚቆምበትን ሳያውቅ እጁን የገዛ አካሉ ክፍል እንዳልሆነ ሁሉ በላይ ለሚወርድበት የጨቋቋ መአት እዩጋረደ እንደ ውሀ ሙላት ጠርጎ ይዘዋቸው ይገባል።

ከሁለተኛው አቁዋራጭ ውስጥ የተሰበሰበው ሰው እንዲህ እዩተነዳ እዩተነሳ ሆራ እንደ ሸተተው የከብት መንጋ አፍንጫውን አስቀድሞ ወደፊት ሲንጋጋ በግድ እዩተደበደበ እዩተመለስ ከወዲህ ወዲያ ከወዲያ ወዲህ ሲታመስ . . . (ገጽ 444-45 - አጽንኦቱ የኔ ነው።)

መቼም፥ ሰው በየሁኔታው ይደበደባል። የመደብደብ ዐይነቱ ብዙ ነው። ይህ ልዩ መሆኑን ደራሲው "ተደበደበ" የሚለውን ግስ በመደጋገም የሰምቼን መደነዝ፥ "መከበት" (ከብት መሆን)፥ ከሰው በታች መሆን ያመለክታል። ከጥቅሱ ውስጥ የተሠመረባቸውን ቃላት ስናጤን፥ በጥቅሱ ሁለተኛው አንቀጽ የመጀመሪያ መሥመር ላይ የተሠመረባትን "ሰው" የምትለዋን ቃል አንድምታ የሚያስተባብሉ ወይም ግንጥል ጌጥ የሚያደርጉ፥ ወይም፥ በምጽት ድምጽት የገባች መሆኗን የሚያመለክቱ ሁነው እናገኛቸዋለን። ከጥቅሱ መጀመሪያ ተነሥተን ቁልቁል ስንወርድ የምናገኛቸውን ቃላትና ሐረጎች እንሰድራቸው እስቲ፡- "በመንጋ"፥ "እዩተራበሽ"፥ "አይኑን እዩጨፈነ"፥ "እጁን የገዛ አካሉ ክፍል እንዳልሆነ"፥ "እንደ ውሀ ሙላት"፥ "እዩተነዳ"፥ "ሆራ እንደሸተተው

የከብት መንጋ። "ሲታመስ"። የሁኔታው አገላለጽ የሚጀምረው "በመንጋ" ብሎ። ከዚያ "እዩተራበሽ" የሚለውን አስከትሎ። ሲጨርስም "መንጋ" ብሎ። "ሲታመስ" የሚለውን አስከትሎ ነው። "አይኑን እዩጨፈን" የሚለው ሐረግ። በዘይቤ የ"መንጋ"ውን የጎሊና መታወር ያመለክታል። "እጁን የዝ አካሉ ክፍል እንዳልሆነ" የሚለው የጎሊናውን መደንዘዝ። ይጠቅሳል። "እንደውሀ ሙላት" የሚለው ግዑዝነትን። አንድም አለመገራትንና ሥርዐት ማጣትን ያመለክታል። ዝቅ ሲል "ሲነዳ" ብሏል። አንድም ከከብት ጋር አቆራኝቶ "እዩተንጋጋ" ብሏል። እንዲህ እያለ ይቀጥላል። ዘይቤዎቹ ዝንቅ ናቸው። ሁሉንም የሚገዛው ዘይቤ ግን "መንጋነት" ነው። እንግዲህ ከፍ ሲል "ግንጥል ጌጥ" ያልኳት "ሰው" የምትለው ቃል እነዚህ ዘይቤዎች መሀል ነው የተሻጠቸው። ተራኪው "የተሰበሰበው ከብት" 'ያለ እንደሆነ የራሱን "ዳኝነት" (judgement) መጫን ሊሆንበትና የሩቅ ተመልካችነቱን ወይም ታዛቢነቱን ሊያጠፋበት ነው። ይህችን ቃል የከበቧት ዘይቤዎች የተራኪው ጣልቃ ገብነት ሳያስፈልጋቸው። ፊትና ጀርባ። ይልቁንም ዙሪያዎን ሁነው አፍነው ያስቀሯታል። ከነሱ አታፈነግጥም፤ በነሱ ጎራ ተሰልፋ እነሱን እንድትመስል አድርገዋታል። የቃሏ ፍች ለከበቧት ዘይቤዎች ፍጹም ተገዢ ነው። ሁኔታውን ስንማትር። "ሰው! የምን ሰው!" ብለን። እንደ ውድነሽ በጣሙ ዐይናችን ከአፎቱ ባይወጣም። እንደመማለን። በጥቅሱ ዐውድ ብቻ። ይህች "ሰው" የምትለው ቃል ኃይለኛ ምጸት ናት። ተራኪው "ሆራ እንደሸተተው ከብት" ሲል በተነጻጻሪ የገለጸው "ከብትነት" ነገሩን አያለዝበውም። "ሰው" ነው ብለን ሳንጨርስ። ከብት "ሁኖ" ታይቷልና!

የዚህ አገላለጽ ሌላው ገጽታ። "መንጋ" ከሚለው የመጀመሪያ ቃል አንሥቶ እስከ መጨረሻው ድረስ። ስሙም። ግሱም በነጠላ ቁጥር። በጥቅል ስም ተራ መሄዱ ነው። "ሰዎች" አላለም፤ "ተነዱ" አላለም። ሁሉም ጅምላ ነው። ይህ የሚያመለክተው በጥቅል የተጠሩት "ሰዎች" የየግላቸው የሆነ ምንትነት (individuality) የሌላቸው መሆኑን ነው - በዘመነ አብዮት "ሰፊው" ሕዝብ እያልን ስንጠቀልል እንደነበርነው ማለት ነው። ለዚህ ጥሩ ማንጸሪያ የሚሆነን። ባዳራሹ ውስጥ። ከንጉሡ አጠገብ የነበሩት መኳንንት "አንድ ባንድ የተከለከሉ" እና "መልክ ባለው አሆሁዋን" (ገጽ 444) የገቡ ናቸው። እነዚህ "ሲገቡ" ያኛው ወገን "ይነዳል"። የነዚያኞቹን የአገባብ ሁኔታና "አንድ" ተብለው የመለየታቸውን ነገር። ተራኪው ራሱ "እዚያ የነበረው ህዝብ የመጨረሻው ስም የለሽ" (ገጽ 445) ብሎ በድምር ከሚያስቀምጠው "የመንጋ ስብስብ" ሁኔታ ጋር ስናነጻጽረው። የጳለኞቹን መለዩ ቢስነት በአንክሮ መመልከት እንችላለን።

የአዝማሪዎቹና የእምቢልተኞቹ። የመለከተኞቹ ሁኔታ ከዚህ ባይብስ የሚተናነስ አይደለም። አዝማሪዎቹ የተጎራበቱት። ይልቁንም የተቆራኙት አዳራሹን ደግፈው ካቆሙት ወጋግሮች ጋር ነው። ይልቁንም አዝማሪዎቹ ወጋግሮቹን ተደግፈው ነው የቆሙት - ወይ እነሱ ወጋግሮቹን። 'እንምሰላችሁ'። አለያም

ነው የሚለውን የጉዳዩ ካሳን ትዝብት የሚተረጉም ረቂቅ ሐቲት ነው። ሰው የመሆን ያለመሆን፣ የሰብአዊነት ጥያቄ!

እንደማጠቃለያ - ሥነ ጽሑፍ እንደባህል ትችት (critique of culture)

Art is an important agent . . . in the transmission of culture. It is one of the ways in which the roles by which men and women are expected to pattern their lives are communicated and passed from generation to generation.¹¹

"ባህል" የሚለው ጽንሰ ሐሳብ ውስብስብ ከመሆኑ የተነሳ፣ "ይህ ነው" ቀርቶ "እነዚህ ናቸው" የሚባሉ ፍቾቻችን መስጠቱ ሲያስቸግር የኖረ፣ አሁንም እንዳወዛገበ ያለ ነገር ነው። እኔ አሁን ለተያያዝኩት ሥራ "ባህል" በአጠቃላይ ከሥነ ጽሑፍ ጋር፣ በተለይም ደግሞ ከሥነ ጽሑፍ ትችት ጋር ያለውን ቁርኝት ለማሳየት ያስችላል ብዬ በመረጥኩት በአንድ የሥነ ጽሑፍ ተመራማሪ "ፍች" እወሰናለሁ። ወደዚያ ከመዝለቁ በፊት ግን፣ ሥነ ጽሑፍ በባህል መኖሩት፣ ወይም ባህልን በመለወጥ ረገድ ያለውን ሙያ ባጭሩ ለማተት እሞክራለሁ።

ብዙውን ጊዜ፣ ሥነ ጽሑፍ የባህል "ማንጸባረቂያ" ነው የሚል "ብያኔ" ቢጤ ነገር ሲሰነዘር እንሰማለን። በሌላ በኩል ደግሞ፣ ሥነ ጽሑፍ ራሱ የባህል ክንውን ዘርፍ መሆኑም ይነገረናል። ከዚህ ከፍ ሲል ደግሞ፣ ሥነ ጽሑፍ የባህል መፍጠሪያም ነው የሚል የጠነከረ አስተያየት አለ። የመጨረሻዎቹን ሁለቱን አስተሳሰቦች ጫን ብለን የያዘን እንደሆንን፣ ሥነ ጽሑፍና ባህል አንጻር ለአንጻር የቆሙና አንዱ ለሌላው "ባዕድ" (external) ሁነው የተሰለፉ አለመሆናቸውን እንረዳለን፤ ቁርኝት አላቸው ማለት ነው። ባህል በሥነ ጽሑፍ አማካይነት የሚገለጸውን ያህል፣ ሥነ ጽሑፍም ከዚያው ከሚገልጸው ባህል የሚመነጭ፣ መልሶም በዚያው ባህል ላይ ተጽእኖ የሚያደርግ ነው። ከዚህም ያልፋል፤ ሥነ ጽሑፍ ይዘትም፣ የባህል መሣሪያም - በአዎንታ ሆነ በአሉታ - ነው። ትኩረቱ እዚህ ሁለተኛው ላይ ነው።

በመሣሪያነቱ፣ ሥነ ጽሑፍ ሁለት መሠረታዊ ሙያዎች አሉት - ቢያንስ! ሁለቱ፣ በአንድ በተወሰነ ሁኔታና ጊዜ አንጻር ለአንጻር ሁነው በተቃርኖ ግንኙነት ላይ የተመሠረቱ ናቸው። በየትኛውም የሥነ ጽሑፍ ዘርፍ (ሥነ ቃላዊውንም ጨምሮ) ሁለት አዝማሚያዎች አሉ። ባንደኛው ጠገግ፣ ሥነ

¹¹ Stephen Greenblatt, "Culture," in Frank Lentricchia and Thomas Mclaughlin (eds.), *Critical Terms for Literary Study*, Second Edition (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1995), p. 228.

ጽሑፍ፣ ያለውን ባህል፣ ባጠቃላይም ማኅበራዊ ሥርዓት ለማዳበር፣ ለመንከባከብ፣ ለማወደስ፣ ዘለቅ ብለንም ስንሄድ እንዳለ እንዲቆይ ለማድረግ ሙያ ይጠመዳል። ያንኑ ባህል ይናኛል። በዚህ ጠገን ያሉ የሥነ ጽሑፍ አፍላቂዎች የማኅበሩን በኅነት፣ የሥርዓቱን "ልክነት"፣ የወግና የልማዱን ገናናነትና ዘላለማዊነት፣ ወዘተ. እያነሱ ከማወደስ አልፈው፣ ሥርዓቱን፣ ወግና ልማዱን በለዘብታ እንኳን የሚተቸትን፣ አልፎም የሚጸረሩትን ይሞግታሉ፣ ይረግማሉ፣ ይኮንናሉ። በነዚህ አንጻር ደግሞ፣ የማኅበሩን እንከኖች፣ የሥርዓቱን ተባደላነት፣ የልማድና የወጉን "አጉልነት"፣ ወይም፣ እንደየሁኔታው፣ "ጸናናነት" በማመልከት፣ በመተቸት የአስተሳሰብ፣ የአመለካከት፣ የልማድ ለውጥ እንዲኖር ለማድረግ "በሐዋርያነት" ተራ ይሰለፋሉ። በመጀመሪያው ጎራ ያሉት "የባህል ዘበኞች" ወይም "ፖሊሶች" (cultural police) ቢሆኑ፣ በሁለተኛው ጎራ ያሉት "የባህል ተፈታታኞች"፣ እንደሁኔታውም ተቀናቃኞች ናቸው። ሁለቱም ወገኖች፣ አቀራረባቸው፣ ሥልታቸው፣ ድምጻታቸው፣ እንደጊዜውና እንደሁኔታው፣ ረገብ ለዘብ፣ ወይም ከረር ጠበቅ ያለ ሊሆን ይችላል። የሁለቱም መፋለሚያ መስክ ግን ባህል፣ ወይም የባህል ጽንሰ ሐሳብ ነው። እኔ የማተኩረው እኋለኞቹ (ተፈታታኞቹ) ላይ ነው።

በሁለተኛው ጎራ ያሉት ጸሐፊዎች፣ በተለይ ከተወሰኑ ዓመታት ወዲህ የተነሡት፣ የሥነ ጽሑፍ ሥራዎቻቸውን የሚያውሉት የማኅበራቸውን፣ የባህላቸውን ጉድፍ ከመንቀስ ጀምሮ መላውን ሥርዓተ ማኅበር እስከመተቸትና እስከመቃወም ድረስ ላሉ ተግባራት ነው። የአማርኛ ሥነ ጽሑፍን ታሪክ በደምሳሳው እንኳ ብናይ፣ እንደብላቴን ጌታ ኅሩይ ወልደ ሥላሴ ያሉና "የአውሮፓ መንገደኞች" ብዬ የምሰይማቸው ደራስያን፣ ኢትዮጵያ ከሌላው ዓለም ወደኋላ እንዳትቀር በሚል ቅንኦት "አንዳንድ" ለውጦች መደረግ እንዳለባቸው ሲጠቁሙ ኑረው አልፈዋል። ለምሳሌ፣ ኅሩይ፣ ሴት ልጅ ለዐቅመ ሔዋን ሳትደርስ መዳር እንደሌለባትና ትምህርትም መማር እንደሚገባት የጠቆሙባት የልብ ሐሳብ፣ የብርሃኔና የጽዮን ሞገሳ ጋብቻ አንድ ዐይነተኛ ምሳሌ ናት። ይህችን ትንሽና ትሑት ድርሰት በጻፉበት ጊዜ ያሉትን ያህል ማለታቸው በነበሩበት አቁዋመ ማኅበር መለስተኛ ነውጽ ሊያስነሣ የሚችል ነበር። ዝርዝሩን ለሌላ አጋጣሚ እተወዋለሁ። ወደኛ ዘመን እየቀረብን ስንመጣ የምናገኛቸው ጸሐፊዎች፣ አንድን የባህል ገጽታ ወስደው በዚያ አማካይነት ምክርና ተግባርን የሚያቀርቡ ሳይሆኑ፣ ኅብረተሰቡ የተዋቀረበት ሥርዓት፣ የሚመራባቸው ወጎች፣ ልማዶችና ሕጎች ትክክል አለመሆናቸውን መርምረው፣ ተችተው መሠረታዊ (በዘመኑ ዘይቤ "ሥር ነቀል") ለውጥ ማስፈለጉን "የሚሰብኩ" ቀስቃሾች ናቸው። በዚህ ረገድ፣ ጠቅላላ አዝማሚያው ማኅበሩ ክፉ አወዳደቅ እንዳይወድቅ የሚያስጠነቅቅ ከመሆኑ በቀር፣ እኔ የምተቸው የሀዲስ ድርሰት በዐይነተኛነት የሚጠቀስ ነው። ሀዲስ፣ ባህሉን እንዴት መረመሩት፣ ተቸት፣ አጋለጡት? የሚለው ጥያቄ የዚህ ማጠቃለያ ቁም ነገር ነው።

ይህን ለማመላከት እንድችል፣ ባህልን ከሥነ ጽሑፍ በተለይም ከትችቱ ጋር አቆራኝቼ ለማየት ወደሚረዳኝ የባህል ፍች አመራሌሁ። Stephen Greenblatt የሚባል ተመራማሪ የሚከተለውን ይለናል፤

How can we get the concept of culture to do more work for us [literary critics]? We might begin by reflecting on the fact that the concept gestures toward what appear to be opposite things: constraint and mobility [author's emphasis]. The ensemble of beliefs and practices that form a given culture function as a pervasive technology of control, a set of limits within which social behavior must be contained, a repertoire of models to which individuals must conform [underline is mine].¹²

ከሥነ ጽሑፍ በተለይም ከልብ ወለድ አንጻር፣ እኔ ለምዕክረው ፍቅር እስከ መቃብር ይህ ፍች ተስማሚ ነው። ያሰመርኩባቸውን ቃላት መነሻ አድርጌ ወደሐተታዬ አመራሌሁ።

ዋናው ሐሳብ፣ የጥቅሱ ደራሲ በ"ቴክኖሎጂ" ዘይቤ ተጠቅሞ፣ ባህል ግለሰቦችን ለመቆጣጠር ወይም "ሥርዐት" ለማሰጠት መጠቀሚያ ሊሆን እንደሚችል ያመለክተበት ነው። ቁጥጥሩ የሥጋም የመንፈስም ሲሆን፣ በተለይ ግን መንፈስን (አስተሳሰብን፣ አመለካከትን) የሚጫን ነው። የጠቀሰኩት ደራሲ እንደሚነግረን፣ አንድ ባህል (ይልቁንም ባህል በጠቅላላው) የባህሉ አባላት ናቸው የሚባሉትን ግለሰቦች ለመቆጣጠር (to control)፣ ግብረ-ገብ ለማድረግ (to contain)፣ ወይም ከልማድና ወጉ ጋር እንዲሰምሩ ለማድረግ (to make them conform) የሚያስችሉ ዘዴዎች እንዳሉት ይጠቁማል። ካሉት ዘዴዎች ሁሉ የበለጠ ውጤት የሚኖራቸው ረቂቅ የሚባሉት ናቸው። ከዚህ በታች ያለው የዚህ ደራሲ ጥቅስ ይህንን የሚያመለክት ነው፤

The most effective disciplinary techniques practiced against those who stray beyond the limits of a given culture are probably not the spectacular punishments reserved for serious offenders—exile, imprisonment in an insane asylum, penal servitude, or execution—but seemingly innocuous responses: a condescending smile, laughter poised between the genial and the sarcastic, a small dose of indulgent pity laced with contempt, cool silence (እጽንኦቱ የኔ ነው።)¹³

¹² Stephen Greenblatt, "Culture," in Frank Lentricchia and Thomas McLaughlin (eds.), *Ibid.*, p. 225.

¹³ *Loc. Cit.*

ይህን ጥቅስ በደንብ ስናጫነው፣ የጥቅሱ ጸሐፊ በተለይ የጉዳዩ ካሳን ሁኔታ ልብ ብሎ የጻፈው ያስመስለዋል። ትንሽ እንግፋበት።

ጉዳዩ ካሳ ከመጀመሪያው ጀምሮ "ልክ አልገባም"፣ "አልሰምርም" ብሎ ያፈነገጠ፣ ስለዚህም ጉድ ተብሎ ከማኅበሩ የተገለለ ሰው ነው። በቤተ ክህነቱ ጀምሮ በወገኖቹም በሥርዐቱም ላይ ያመጸ "ጉድ" ነው። ነገር ግን፣ ካሳ ጻምጤ እትቆጣጠሩኝም፣ ልክ አልገባም፣ አልሰምርም ይበል እንጂ፣ ባህሉ፣ ልማዱ፣ ሥርዐቱ ጥሩ ዘዴ የዘየደለት ይመስላል። በአካል በሥጋው ሳይነካው በመንፈስ አዳሽቆታል፤ አደ! አያ ካሳማ ትንሽ ያመዋል እኮ ተብሎ ከንፈር ሲመጠጥለት (indulgent pity)፣ ያኔ በሌላ ረቂቅ ዘዴ የቁጥጥር፣ ልክ የማስገባት "ደባው" ተዘርግቷል።

እንደገናም፣ እሱ ዝም አሳለም፤ እስኪደክመው ይናገራል፣ ይሰብካል፤ ለተረገጡት ወገኖች ጥብቅና ይቆማል፤ ደግሞ እንደገና ይናገራል - ባይጠየቅም! ግን፣ የሚናገረውን ከቁም ነገር የሚጥፍለት የለም። ይሰማ እንጂ አይደመጥም። "ትንሽ ስለተነካ" ነገሩ ሁል እንደልጅ ጨዋታ ነው የሚታይበት (የሚታይለት አይደለም! ልጅ ይሳቅለታል እንጂ አይሳቅበትም! ጉዳዩ ካሳ ከልጅም ያነሰ ነው)። ጉዳዩ ካሳን ዘለለት የሚያዳኸቀው የመንፈስ ህግም ይህ ነው። ህመሙ የህመም ሁሉ ክፉ ነው - ቆስሎ አይደማም፣ አይመረቅዝም፣ አይሸርም፣ ደግሞ አይገድልም፤ ዝም ብሎ የሚያኝክ ነው። ፊታውራሪ፣ "አንዳንድ ጊዜ ሲሰድባቸው ምንኩዋ ይስቃሉንጂ አይቀየሙም" (ገጽ 176)፤ "እሺ ደህና ነው፤ አሁን አንተም ተናግረሃል እኛም ሰምተንሃል፤ እንግዲህ ዝም በል" (ገጽ 177)፤ "ዝም በል እባክህ አንተ እኛ ቁም ነገሩን እንነጋገርበት!" (ገጽ 222)፤ "ሌሎቹ ጉዳዩ ካሳ የሚለፈልፈውን ትተው የተፈጠረውን ችግር በያሳባቸው ያወጡ ያወርዱ ስለነበረ እንዲያውም አልሰሙትም" (ገጽ 275 - አጽንኦቱ የኔ ነው)። ጉዳዩ ካሳ እሺ ብሎ ባይገዛም፣ ጨርሶ እንዳያምጽ የታሰረበት ሥልት አንዱ ይኼ ነው - በወርዱም በቁመቱም። ካሳም ይህንን ተረድቶታል፤ ክፉም ህመሙ እንደሆነ ያውቃል፤ ተናግሮ ያለመደመጥ ህመም! ለበዛብህ ያዋዋዋል፤

ሰው የሚናገረውን ቁጭ ብሎ በጥሞና ሰምቶ እውነትህ ነው ወይም ተሳስተህል የሚለው አሳቡን የሚያካፍለው ማግኘት እንዴት እረፍት ይመስልህል! ብናገርስ መቀለጃና የከንፈር መምጠጫ ለመሆን ምን አናገረኝ ብሎ ታፍኖ ኖሮ እንደ ታፈኑ መሞት ከባድ ሽክምኩ ነው! አይመስልህም? (ገጽ 370፣ አጽንኦቱ የኔ ነው።)

ምናልባት ጉዳዩ ካሳ በድርሰቱ ውስጥ ከተናገራቸው ነገሮች ሁሉ እሱና እሱን መሰል ሰዎች ያሉበትን አሳዛኝ ሁኔታ እንደዚህ በወጉ አሳምሮ የሚገልጽ ያለ አይመስለኝም። የነፍሱን መበርበር፣ መበዝበዝ ያሰማል። ኃይለ ቃሉ ያለው

ረቂቅነት፣ ውስብስብነት፣ ሥሉጥነትና ጸናናነት ከነገረ ሰብ አንጻር እያዩ፣ ቀንበጥ የኪን ወግ አቅርበውልናል። ሀዲስ የፈጠሯቸው ገጸ ባህርያት የማኅበሩ አጉል እሴቶች በየፈርጁ ሥጋ ነሥተው፣ ነፍስ አግብተው የቀረቡባቸው የመመሰያ ገበታዎች ናቸው።

በመጨረሻም፣ የሀዲስ ድርሰት ራሱ፣ "ጥሬ ዕቃዎቹን" (raw materials) ከዚያው ከሚተቸው ባህል መርጠና አንጥሮ፣ በዘልማድ ሳናየው የቆየነውን ረቂቁን፣ የማይታይ የማይዳሰሰውን የማኅበረሰብ ውቅር አሳይቶናል። ወዲያውም፣ ባህል፣ ልማድ፣ ወግ የምንላቸው ረቂቅ ሐሳቦች ምን ማለት እንደሆኑ፣ ስንትስ መልክ፣ ምንስ ዐይነት ቃና ሊኖራቸው እንደሚችል በምስል፣ በምሳሌ አሳይቶናል። አንድም፣ ድርሰቱ ባህልን የሚተች ብቻ ሳይሆን "የባህል ትችት" (cultural criticism) ምን ዘዴ፣ ምን ሥልት ሊከተል እንደሚችል፣ ይህም በኪናዊ ጽሑፍ እንደምን መቅረብ እንደሚችል አመላክቶናል። ድርሰቱ ስለትችት፣ ስለአፈካከር አካሄድም ጭምር ነው። ፍቅር እስከ መቃብር፣ ለምለው የባህል ትችት ጥበብ ታላቅ በር ከፋች በመሆኑ ሊደነቅ የሚገባው ነው። ለዚህም ነው የዚህን መደምደሚያ ወይም ማጠቃለያ ክፍል ርእስ "ሥነ ጽሑፍ እንደባህል ትችት" ያልኩት።

ማጣቀሻ ጽሑፎች

አማርኛ

ሀዲስ ዓለማየሁ (1992)፣ ፍቅር እስከ መቃብር፣ 8ኛ እትም፣ ሜጋ አሳታሚ ድርጅት፣ አዲስ አበባ።

ሣህለ ሥላሴ ብርሃነ ማርያም (1961)፣ "ፍቅር እስከ መቃብር (ሐዲስ ዓለማየሁ) (አቃቂር)፣ ውይይት፣ በኢትዮጵያውያን መምህራን ማኅበር የሚታተም መጽሔት፣ ቅጽ 2፣ ቁ. 1 (ታኅሣሥ)፣ አዲስ አበባ፣ ኢትዮጵያ፣ ገጽ 83-92።

ብርሃኑ ገበየሁ (1991)፣ "የገጸባህርያት ስሞች ስነዕሁፋዊ ፋይዳ በአማርኛ ልቦለዶች"፣ የኢትዮጵያ የቋንቋዎችና የሥነጽሑፍ መጽሔት፣ የቋንቋዎች ጥናት ተቋም፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ገጽ 1-30።

ዮሐንስ አድማሱ (1990)፣ እስኪ ተጠየቁ፣ ሜጋ አሳታሚ ድርጅት፣ አዲስ አበባ።

የኖስ አድማሱ (1992)፣ "ሥነ ጽሑፍና ሐቲት፣ ወይም ሥነ ጽሑፍ እንደ ሐቲት፣ የፍቅር እስከ መቃብር አብነት"፣ ሜጋ ኪነ ጥበባት ማዕከል ለክቡር አቶ ሀዲስ ዓለማየሁ 90ኛ የልደት በዓል ክብር ባዘጋጀው የ"ዝክረ ሥንክን" ፕሮግራም ላይ የቀረበ ጽሑፍ (ረቂቅ)።

- (1992)፤ "አስረኛንኩዋ!!" ሀዲስ አለማዬሁና የማገበራዊ ሂስታሪያው"፤ ለሀዲስ!!! 90ኛ የልደት በዓል፤ (አዳኝ/Editor፤ ፈቃደ አዘዘ)፤ በኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነጽሑፍ ክፍል፥ በቋንቋዎች ጥናት ተቋም፥ በምርምርና ጎትመት ክፍል እና በውጭ ግንኙነት ክፍል ትብብር የተዘጋጀ መድበል፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፥ አዲስ አበባ፥ ታኅሣሥ 1/1992፤ ገጽ 11-15።
- የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን (1983)፤ ውዳሴ ማርያምና ቅዳሴ ማርያም፤ ቅዱስ ኤፍሬምና አባ ሕርያቆስ የደረሱት፤ ንባቡና ትርጓሜው፤ (ለስድስተኛ ጊዜ የታተመ)፤ አዲስ አበባ፤ የትንሣኤ መጻሕፍት ማሳተሚያ ድርጅት።
- ደስታ ተክለ ወልድ (1962)፤ ዐዲስ ያማርኛ መዝገበ ቃላት፤ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፥ አዲስ አበባ።
- ፈቃደ አዘዘ (1990)፤ "የገለጻና የምልልስ ፋይዳ በአደፍርስ የመጀመሪያ ምዕራፍ"፤ የኢትዮጵያ የቋንቋዎችና የሥነጽሑፍ መጽሔት፤ ቁ. 8፤ የቋንቋዎች ጥናት ተቋም፥ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ ገጽ 1-24።

English

Auden, W. H. and Louis Kronenberger. 1981. *The Viking Book of Aphorisms*. Doreset Press.

Greenblatt, Stephen. 1995. "Culture." In Lentricchia, Frank and Thomas McLaughlin (eds.). *Critical Terms for Literary Study* (Second Edition). Chicago and London: The University of Chicago Press. pp. 225-234.

Hawkes, Terrence. 1977. *Structuralism and Semiotics*. Berkeley and Los Angeles: The University of California Press.

McLaughlin, Thomas. 1995. "Introduction." *Critical Terms for Literary Study* (Second Edition). Eds. Frank Lentricchia and Thomas McLaughlin. Chicago and London: The University of Chicago Press. pp. 1-10.

Schacht, Richard. 1970. *Alienation*. With an Introductory Essay by Walter Kaufmann. Garden City, New York: Anchor Books, Doubleday & Company, Inc.

- (1992)፤ "አስረኛንኩዋ!"፤ ሀዲስ አለማዬሁና የማኅበራዊ ሂስታሪካው"፤ ለሀዲስ!!! 90ኛ የልደት በዓል፤ (አዳኝ/Editor፤ ፈቃደ አዘዘ)፤ በኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነጽሑፍ ክፍል፥ በቋንቋዎች ጥናት ተቋም፥ በምርምርና ገትመት ክፍል እና በውጭ ግንኙነት ክፍል ትብብር የተዘጋጀ መድበል፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፥ አዲስ አበባ፥ ታኅሣሥ 1/1992፤ ገጽ 11-15።
- የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን (1983)፤ ውዳሴ ማርያምና ቅዱሴ ማርያም፤ ቅዱስ ኤፍሬምና አባ ሕርያቆስ የደረሱት፤ ንባቡና ትርጓሜው፤ (ለስድስተኛ ጊዜ የታተመ)፤ አዲስ አበባ፤ የትንሣኤ መጻሕፍት ማሳተሚያ ድርጅት።
- ደስታ ተክለ ወልድ (1962)፤ ዐዲስ ያማርኛ መዝገበ ቃላት፤ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፥ አዲስ አበባ።
- ፈቃደ አዘዘ (1990)፤ "የገለጻና የምልልስ ፋይዳ በአደፍርስ የመጀመሪያ ምዕራፍ"፤ የኢትዮጵያ የቋንቋዎችና የሥነጽሑፍ መጽሔት፤ ቁ. 8፤ የቋንቋዎች ጥናት ተቋም፥ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ ገጽ 1-24።

English

Auden, W. H. and Louis Kronenberger. 1981. *The Viking Book of Aphorisms*. Doreset Press.

Greenblatt, Stephen. 1995. "Culture." In Lentricchia, Frank and Thomas McLaughlin (eds.). *Critical Terms for Literary Study* (Second Edition). Chicago and London: The University of Chicago Press. pp. 225-234.

Hawkes, Terrence. 1977. *Structuralism and Semiotics*. Berkeley and Los Angeles: The University of California Press.

McLaughlin, Thomas. 1995. "Introduction." *Critical Terms for Literary Study* (Second Edition). Eds. Frank Lentricchia and Thomas McLaughlin. Chicago and London: The University of Chicago Press. pp. 1-10.

Schacht, Richard. 1970. *Alienation*. With an Introductory Essay by Walter Kaufmann. Garden City, New York: Anchor Books, Doubleday & Company, Inc.